

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1871.

(TRETTONDE ÅRGÅNGEN.)

5:e häft.

Innehåll:

	Sid.
31. Några utkast till den svenska kvinnans historia. IV. Af <i>Es-selde</i> . (Forts. från 1:sta häftet, XIII årgången).....	265.
32. Öfverstinnan. Poem af <i>L. v. K.</i>	274.
33. Den nya sociala romanen i Tyskland, betraktad som nationalstämmingens upphof och uttryck. II. Af <i>Emund Gammal</i>	278.
34. Mammans förklädsband. Poem af <i>Olof Stig</i>	294.
35. Noget om den engelske velgörenhed. Af <i>K. F.</i>	296.
36. Forntida kämpar för kvinnofrågan.....	303.
37. En målsman för Tysklands kvinnor. Af <i>L-d.</i>	304.
38. Pariserlif. (Minnen från belägringen). Af <i>L-d.</i>	309.
39. Ur vår dagbok.....	327.

STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

31. Några utkast till den svenska qvinnans historia *).

III

I det föregående hafva vi antydt huru den svenska qvinnan småningom blifvit utestängd från den *sjelfständiga* verksamhet inom stat och kyrka, som ursprungligen medgifvits henne, samt huru hon derefter, dels genom det omärkliga trycket af den allmänna meningen, dels genom det alltmera vidgade afståndet mellan mannens och hennes egen bildningsgrad, äfven beröfvades det *medelbara* inflytande på det allmänna lifvet, hon ännu under 1500-talet öfvat såsom mannens förtrogna rådgifverska. Vi hafva vidare visat huru, i följd häraf, qvinnan började mer och mer förlora sitt insteg inom det nationela lifvet, tills hon med Ulrika Eleonora frivilligt uppgaf detsamma; slutligen huru hon, i samma mån som hon blef främmande för fosterlandets intressen, äfven synes hafva förlorat förmågan att uppföda stora män till fosterlandets tjenst.

Detta förhållande kunde dock ej länge fortfa. Om det redan inom naturhistorien är en erkänd sanning att ingen af Gud skapad kraft går förlorad utan, undertryckt på ett håll, återverkar ofta i stegradt mått på ett annat, så är denna sanning om möjligt ännu mera påtaglig inom menniskoandens historia. Afstängd från de områden der han hittills verkat drefs alltså den qvinliga anden af sin inneboende kraft att söka sig luft och verksamhet på andra. Denna *sökandets tid* är helt naturligt icke något i och för sig afslutadt utvecklingsskede, utan snarare en öfvergångsperiod, som griper djupt in uti föregående och leder öfver till nya bildnings- och verksamhetsformer. Hvad den härigenom förlorar i bestämdhet vinner den i mångsidighet och personligt lif. Materialet blir sålunda rikare men svårare att bearbeta, bristen på förarbeten och källskrifter kännbarare än någonsin. Vi måste derföre här likasom i det föregående inskränka oss till att framhålla blott de ledande eller typiska

*) Forts. från 1:sta häftet, XIII årgången.

karaktererna, ordnade i olika grupper och sammanbundna med några få vägläddande antydningar.

Splittringen mellan mannens och kvinnans bildningsarbete inträdde redan med reformationen, fortgick sedan omärkligt under hela 1500-talet och stegrades ytterligare i och med de på 1600-talet nystiftade läroverken, i hvilka kvinnan icke fick någon del. Redan Katharina af Pfalz gör en ofantlig åtskillnad i fråga om sönernas och döttrarnas uppfostran. Så t. ex. försummar hon aldrig i något bref till Karl Gustaf under hans vistelse vid akademien att uppmana honom till flit i sina studier, dervid framhållande än det ena, än det andra ämnet såsom varande af största vikt. I fråga om döttrarna deremot nämnas endast kristendomsöfningarna samt franska språkets talande, hvartill de i nödfall borde *tvingas*. Den allmänna meningen hyllade sannolikt samma åsigt. Dock fanns en och annan mera fördomsfri och storsint personlighet som såg saken ur en högre synpunkt; så folkvännen och konungavännen Johan Skytte. Ifrande för den allmänna undervisningens upphjelpande, och med personliga uppoffringar befrämjande densamma från dess lägsta till dess högsta grader — från abc-skolan i det fattiga Lappland till statsvetenskapens studium vid universitetet — synes den kloke och klarseende mannen icke hafva tänkt sig kvinnan lottlös vid utskiftandet af kunskapens skatter. Visserligen lemnar han hennes andel tillsvidare beroende af föräldrars och målsmäns godtycke; men han föregick dock härvid sjelf med ett stort föredöme, i det han gaf sina döttrar alldeles samma uppfostran och undervisning i hemmet som sönerna. Den unga *Wendela Skytte* (f. 1608, d. 1629) fick sålunda tillfälle att inom studierna söka ett fält för de rika anlag, hvarmed hon blifvit utrustad, och för hvilka den närmaste, slutna hemkretsen ej skulle hafva erbjudit tillräckligt utrymme. Redan vid 20 år omtalades hon som den lärdaste kvinna på sin tid. Franska, tyska, latin och grekiska läste och skref hon med samma lätthet, måhända lättare än sitt modersmål, och hennes efterlemnade bref på latin sägas röja lika mycken finhet och renhet i stil, som i känsla och omdöme. Att språkkunskapen dock ej var hennes enda eller hufvudsakligaste studium finner man deraf, att hon vid 21 år, då hon såsom nygift följt sin man, Hans Kyle, till krigsskådeplatsen på fastlandet, uppträdde i en disputation mot tyska lärde, för att vederlägga några af katolicismens satser, hvilket säges hafva fullkomligt lyckats henne. Långt ifrån att detta skulle hafva

klandrats, synes den unga lärda frun hafva varit hyllad och uppburen af alla såsom en heder för sitt folk och sitt kön. Af det lilla man känner om Wendela Skytte framstår hon också som den vackraste förening af qvinlig älskvärdhet och manlig lärdom. Andens odling synes hos henne hafva gått hand i hand med hjertats, det inre väsendet ha utvecklat sig lika naturligt som det yttre, och det hela sålunda sammansmält till en lika ädel som intagande personlighet. I hennes porträtt äro karaktärsstyrka, qvickhet och glädtighet de förherrskande dragen. Wendela Skytte dog, som bekant, i helt unga år, efterlemnande en dotter, Helena Kyle, som äfven utmärkt sig för lärdom.

Drottning Kristina, med sitt forskande sinne och sitt oroligt fladdrande snille, intager naturligtvis en framstående plats äfven bland våra lärda qvinnor, men hon fick dock, såsom vi förut antydt, genom lytena i sin karakter, snarare ett afskräckande än ett framåtmanande inflytande på den svenska qvinnans riktning. Också är det på ett helt annat område, som vi finna en af Drottning Kristinas ungdomsvänner, sedermera hennes hofmästarinna, *Maria Sofia de la Gardie*, (f. 1627 d. 1694, g. m. Stenbock) söka användning för sina öfverlägsna, ej på forskning och spekulation, utan på rent praktisk verksamhet riktade anlag. Enka vid helt unga år och i följd deraf myndig och fri, synes denna ovanliga qvinna hafva använt sin förmögenhet, sitt inflytande och sin utomordentliga klokhets och kraft på upphjelpandet af den inhemska industrien. Hon bearbetade stenkolsgrufvor, anlade gevärsfabriker, bedref klädesväfverier och "wandtwerk", underhöll fyr torn m. m., dels på egen bekostnad, dels med statsanslag och med hjälp af erhållna kronoleveranser, m. m. *) Att denna mångsidiga verksamhet ej var fritagen för bekymmer, röjer sig af ännu bevarade skrivelser, hvori grefvinnan än klagar öfver uteblifven betalning för kronans beställningar, än "suplicerar" om nya privilegier, än åter förklarar att hennes manufaktur hotas af ruin, etc. Att döma af dessa skrivelser, hvilkas skärpa stundom framkalla anmärkning från höga vederbörande, synes grefvinnan med sitt ovanliga praktiska förstånd hafva förenat en den tiden sällsynt lätthet att skriftligen uttrycka sina tankar och framlägga sina förslag. Hennes anseende var så stort, att hon en gång var föreslagen till gemål

*) Huruvida det var med stöd af den tidens näringslagstiftning eller i trots deraf, som en qvinna bedref denna storartade industri är en fråga, som vi ej kunna besvara, men som kunde förtjena sin särskilda belysning.

åt Karl Gustaf. Dock synes hon äfven haft sina afundsmän, att döma af en formlig anklagelse för anslag mot konungens lif, som gjordes emot henne, på grund af en "cörperligen af djefvulen besatt" pigas utlåtande. På äldre dagar erhöll hon en statspension af 1500 Daler.

Såsom föregångerska till en Ahlströmer, en Sahlgren m. fl. sluter sig Maria Sofia de la Gardie till raden af de svenska qvinnor, hvilka gått som banbrytare för mannen på områden, från hvilka hon sedan blifvit bortvisad eller i följd af egen underlägsenhet ej kunnat bibehålla sig.

I bredd med den boklärdä Wendela Skytte och den praktiska grefvinnan de la Gardie möter oss nu en ny skepnad, en fattig vallflicka, som, omgifven af sin hjord och med näfverluren i handen, låter den dunkla barrskogen genljda af sånger, fulla af en helig, halft bäfvande ingifvelse.

"Såsom fogeln vid ljusan dag sig gläder" så fröjdar sig hennes hjerta "lustigt och med stor andakt", vid tanken att "dödens boja är bruten och lifvet skänkes af nåd". Jordens sorger minnes hon ej mer; när synden vållar henne men, tvår hon sig ren i sin Frälsares blod; när döden och satan vilja skrämma henne, tänker hon att Jesus brutit all deras makt, somnar ljufligt i Hans famn och föres af Honom "till den trygga hamnen i glädjen". Der får hon den herrliga skrud, som brudgummen lofvat henne "med äran", och smycken dem ingen kan frånrycka henne; der möter henne en ljuflig klang af englasång; der ser hon Guds vänner, med palmer i hand, lofsjunga lammet evigt, "att tiden ej blifver lång för glädje".

Sådana qväden kunna icke dö. Ingen vet nu något om den fattiga vallflickan och hennes öde; ingen vet hvem som hört och upptecknat hennes sång; men i 1695 års psalmbok finna vi, bland höglärdä biskopars och berömdä skalders verk, äfven vallflickan *Elsa Andersdotters* trosglada psalm. En brinnande kärlek, en bergfast tro och ett lefnadsfriskt sinne, blandade med det milda svärmeri, som alstras af ensligheten i naturens sköte, synas hafva utgjort grunddragen i Elsa Andersdotters karakter, om hvilken för öfrigt ingenting är bekant*).

Men om den svenska qvinnan sålunda icke var fremmande hvarken på den religiösa diskussionens eller den andliga poesien

*) Vi hafva här följt äldre uppgifter af Svedberg m. fl., men anse oss böra nämna att Beckman, med förbigående af dessa uppgifter, antagit den märkliga psalmförfattarens namn vara Elen Marsvin.

område, låg henne dock religionens praktiska arbetsfält ännu närmare. Här vore derföre en rikedom af personligheter att skildra, om man blott kände dem alla. Af de få, hvilkas namn gått till efterverlden nämna vi här *Anna Svinhufvud* (f. 1570 d. 1609, g. m. Terserus) såsom den mest typiska, äfven derför att hennes kärleksverk omfattade ej blott närmaste, egna underlydande, utan hela socknar, ja ett helt landskap, att döma af hennes hedrande tillnamn, "*Stormor i Dalom*". Såsom vanligt fåordig i skildringen af personligheter, gifver oss historieskrifvaren om Anna Svinhufvud ej mer än tvänne upplysningar: för det första att hon, enligt en samtidas uttryck, var "*from och gudelig, för andra dägelig, mild och i sång ljuflig*;" för det andra, att då en resande mött en hop gråtande dalfolk och efterfrågat orsaken till deras be-
dröfvelse, han fått till svar: "*skulle vi ej gråta nu då stora mor i dalom är död!*" Dess uppgifter äro dock tillräckliga för att gifva oss bilden af en på en gång god och stark qvinna, med ett moderssinne allt för stort och mäktigt att låta sig bindas *endast* inom hemmets trånga gränser. Icke sprängande men vidgande sin första närmaste uppgift, intog hon derför i sin famn och slöt till sitt varma modershjerta allt flera och flera, tills hon slutligen blef den "stora modern" för hundradetals barn — allt detta utan att åsidosätta troheten i det lilla, utan att förlora en gnista af denna väsendets "däglighet och mildhet", som tillhör den äkta qvinnan, utan att för det allmännyttiga eller Gudi behagliga förgäta "det ljufliga", som ger behag åt hvardagslifvet och lockar oss till det goda genom det sköna.

En dylik modersverksamhet i stort, måhända fastare organiserad, men också hufvudsakligen inskränkt till egna underlydande, återfinna vi äfven hos *Margareta Ascheberg* (f. 1671 d. 1753, g. m. Barnekow). Denna storsinnade och rikt utrustade qvinna syntes dock ämnad för ett ännu större arbetsfält — det medborgerliga. Som bekant fullgjorde hon såsom ung enka, i trots af bekymmersamma ekonomiska förhållanden, mannens förbindelse att åt Karl XII uppsätta ett helt regemente, afllemnade det sjelf vid mönsterbordet, utnämnde dess officerare och erhöll till och med rättighet att framgent afgifva till konungen förslag till befordringar m. m. Men icke nog härmed! Ännu på sena ålderdomen finna vi henne deltaga i den skånska adelns politiska öfverläggningar, samt underteckna, ensam qvinna bland alla de manliga deltagarne, ett förslag att upphäfva sjelfskrifvenheten

inom riddarhuset och utse riksdagsledamöter genom val inom ståndet.

Något senare träffa vi på ett annat område af det medborgerliga lifvet också en qvinna, tillhörande, likasom Margareta Ascheberg, en af rikets förnämsta släkter, *Catharina Charlotta Taube* (f. 1723 d. 1763, g. m. de la Gardie). Angripande på en gång tvänne af landets ömtåligaste och alltid segast försvarade institutioner, lagen och kyrkan, uppträdde hon till försvar för några och tjugo dalqvinnor, som blifvit anklagade för trolldom, genomdref deras frikännande och gjorde dermed för alltid slut på de ohyggliga rättegångar, som besudlat den svenska lagskipningen med så mycket oskyldigt blod, på samma gång de för långliga tider befästat folket i den krassaste vidskepelse. Hvilka krafter hon härvid hade att besegra inses lätt, då man finner att *erkebiskopen* och en *ledamot af vetenskapsakademien* fordrat att fångarne skulle beläggas med handklofvar; att *stiftets biskop* "för att pröfva deras kontenans" uppmanat dem att bedja Gud att Han, om de vore skyldiga, måtte låta dem blifva "grå, mörka och stygga i synen" såsom deras åklagare sett dem i hexdansen; samt att samme andans man bland annat yttrat: "att icke åklaga sådane sataniske illusioner och derunder bedrifne styggelser skulle innebära ett förkränkande af Guds ära. — — Gud förbarme Dig öfver våra fritänkande tider och låt aldrig min själ komma i deras råd, som så litet ifra för Dig och Din ära!"

"En svensk qvinna", säger utgifvaren af de la Gardieska arkivet, der vi hemtat ofvannämnda uppgifter, "en svensk qvinna rörde vid spöket med sitt finger, och det föll till aska." Till minne af hvad Cath. Charl. Taube sålunda uträttat slog ridderskapet och adeln en medalj öfver henne med inskriften "de olyckligas vän". Men icke nöjd med att hafva angripit och besegrat fördomen inom lagväsendet och kyrkan, sökte Catharina Charlotta Taube älven hos sjelfva folket upphäfva dess makt, ej genom ett ofta fåfängt predikande, utan genom att personligen ingripa i, och med handling vederlägga okunnighetens farhågor. Då kokoppypningen infördes och allmogen vägrade att underkasta sig densamma, i tro att den innebar ett hemligt förgift, tog hon nämligen till sig flera af barnen på sitt gods, lät ympa dem, skötte dem sjelf under sjukdomen, och återlemnade dem friska till föräldrarne, hvarigenom småningom tron på det nya skyddsmedlet utbreddes bland folket i trakten.

Men det var ej endast inom *det sannas* och *det godas* område, som den svenska qvinnan sökte användning för det öfverskott af andelig kraft, som familjelifvet ej tog i anspråk; äfven inom *det skönas* verld kände hon sig manad att söka sin uppgift, och gjorde det samtidigt i tvänne olika riktningar: inom *den sköna konsten* med *Anna Maria Ehrenstrahl* (f. 1652 d. 1724, g. m. Wattrang) samt inom *den sköna litteraturen* med fru *Sofia Elisabeth Brenner* (f. 1659 d. 1730). Den förstnämnda, uppfostrad af sin och den svenska målarekonstens fader, lärar under hans ledning hafva arbetat i hans atelier, och det säges att många af de konstverk, som bära Ehrenstrahls namn, varit alster af faderns och dottrens samfälda arbete. Inom porträttmåleriet vann hon rykte såsom sjelfständig konstnär.

Sofia Elisabeth Brenner räknades bland sin tids förnämsta skaldar, ehuru hennes poesi i våra ögon är allt annat än poetisk. Detta är dock en brist, som hon delar med nästan alla den tidens diktare. Moder till 15 barn och omfattande på en gång barna- uppfostrans, hushållningens och lärodiktens tunga mödor, synes Sofia Brenner i sanning hafva varit en ovanlig förmåga. Kunnig i både döda och lefvande språk förstod hon derjemte bättre än de flesta samtida att behandla modersmålet, äfven i metriskt afseende. Hon skref dock vers äfven på italienska och tyska och lyckades då ofta höja sig till en verkligt poetisk stämning. I sitt qvåde till Ehrenstrahl utvecklade hon, enligt Atterbom, en högre åsigt af konstens ursprung och betydelse, än man är van att finna hos hennes samtida. Hennes uppfattning af kärleken och äktenskapet är deremot den mest torftiga, utan en skymt af innerlighet eller djupare känsla, och detta ehuru hon tydliggen anser äktenskapet såsom det högsta, om ej enda målet för qvinnans lif.

Huru högt hon imellertid värderades af sina medbröder inom vitterheten synes bland annat af Adlerstedts sorgeqvåde, deri han begråter, icke blott henne, utan också "vår svenska poesi", som med henne gick i grafven, samt på det naivaste karakteriserar båda i slutstrofen:

"Farväl vår poesi! — God natt du hedersgumma!"

Sofia Brennens betydelse för den svenska qvinnans historia ligger måhända icke så mycket deruti, att hon var den första, allmänt uppburna och berömda svenska skaldinna, som deruti, att hon var den första, som upptog striden om qvinnans intellektuella uppgift. *Har qvinnan någon högre intelligens? Och, i så fall, är det henne tillåtet att bruka den? Hvar bör gränsen*

sättas för den kvinliga andens verksamhet? Huru kan denna förlikas med kvinnans husliga kall? Och först och sist: hvad skall folket säga? Alla dessa spørsmål, som ännu i vår tid stå på dagordningen, vågade fru Brenner upptaga och på sitt naivt torr-roliga sätt besvara. Framställningen här af tillhör dock ett följande tidskifte.

Kring de ledande personligheter vi i det föregående framhållit, gruppera sig deras underordnade samtida i mer och mindre talrika flockar. Bland dessa nämna vi Carl X:s syster, *Maria Euphrosyna af Pfalz* (g. m. M. G. de la Gardie), ädel i medgången och stor i olyckan, samt ännu då hon sjelf hotades med yttersta nöd omsorgsfullt sörjande för gamla tjenare; *Margareta Boje* (g. m. Forbus), berömd för sina "gudelige andäktige meditationer uti sång på melodi ställt, dermed hon äfven", enligt mannens utsago, "sin själ ifrån denna världen till det himmelska transporterade"; *Hedvig Klingentjerna*, som vid Linköpings gymnasium hållit en latinsk oration; *Eva Frölich*, som utgifvit en skrift om svenska damernas lättsinnighet, *) troligen det första spår inom vår litteratur af denna kvinliga sjelfkritik och sjelfsatir, som hos Fru Lenngren spelar en så stor rol; *Johanna Eleonora de la Gardie*, samt hennes syster *Ebba*, hvilka diktade hof- och kärleksqväden, dels på svenska, dels på tyska; *Eva de la Gardie*, berömd för välgörenhet och lärdom, hvilken senare till och med tillvann henne den utmärkelsen att väljas till medlem af vetenskapsakademien; *Ulrika Pasch*, som vid sin broders sida idkade porträttmåleri och invaldes till hedersledamot af målareakademien, samt slutligen en hel del damer, som sysselsatt sig med öfversättningar, företrädesvis af andaktsböcker, någon gång äfven af historiska arbeten, såsom *Flavii Judarnes historia* m. m.

Under detta sökande efter verksamhet utanför det alltmera trängt begränsade familjelifvet hade den svenska kvinnan sålunda uppträdt på *den lärda diskussionens, den religiösa poesiens, filantropiens, industriens, de politiska reformernas, vitterhetens och den sköna konstens* vidt skiljda områden, aldrig utan framgång och, hvad mera är, sällan i strid mot, utan tvärtom ofta under samverkan med och villigt erkännande af männen. Så hafva vi sett huru de lärde icke föraktade att uppträda till offentlig

*) 'En oförnuftig smädeskrift öfver de svenske damers lek och noble skådespel', kallas den i en motskrift, der författaren såsom straff tilldelas de mustigaste benämningar.

disputation med Wendela Skytte; huru staten understödde och uppmuntrade Maria Sofia de la Gardies industriella företag; huru det svenska presterskapet icke aktade för rof att gifva Elsa Andersdotter en plats vid sidan af biskopar och prelater i den svenska kyrkans första fullständiga psalmbok; huru konungen tillerkände Margareta Ascheberg samma rättighet i befordringsärenden inom det regemente hon uppsatt, som tillkom män under samma förhållanden, samt huru den tidens statsmän ansågo hennes, en qvinnas, namn hafva lika god klang som de mest ansedde mäns, äfven i politiska frågor. Vidare hafva vi sett huru det stolta, sedermera i afseende på hvarje medborgerlig verksamhet för qvinnan så skuggrädda, riddarhuset gick ända derhän i hyllning för en qvinnas medborgerliga förtjenster, att det slog en minnespenning till Catharina Charlotta Taubes ära; huru vetenskapsakademien invalde en kvinna bland sina ledamöter; huru Sverges förste konstnär icke försmådde sin dotters biträde vid arbetet; huru målareakademien nämnde en kvinna till sin hedersledamot, och slutligen huru samtida manliga vitterlekare värderade Sofia Elisabeth Brenners poetiska försök. Endast på detta sistnämnda område — vitterhetens — synes qvinnan hafva mött något motstånd, och eget nog var det dock endast här, som hon fullföljde de vunna segrarne, om af detta begär att strida mot strömmen, som man så gerna tillskrifver qvinnan, eller af någon annan, djupare orsak torde vara oafgjordt. Visst är, att Sofia Brenner mött motstånd på sin väg, och att hon alltför djupt kände sitt värde som kvinna och sin rättighet som menniska, för att ej rusta sig till försvar, så godt hon förstod. Innan vi med henne öfvergå till det skede af den svenska qvinnans historia, som man skulle kunna kalla *det vittra inflytandets tid*, vilja vi dock i följande häfte kasta en flygtig återblick från 1600-talets början till medlet af 1700-talet, för att söka få en mera samlad bild af qvinnans ställning i förhållande till *hemmet*, till *lagen* och till *allmänna tänkesättet* under denna tid.

(Forts.)

Esselde.

32. Öfverstinnan.

En af våra ledande qvinnor från 1830—50.

I lifvet egde hon så många vänner,
 Och dock — hur djupt, hur bittert jag det känner —
 Än har ej någon tecknat hvad hon var,
 Den ädla, som sin plats här nere lemnat! —
 Ack! tidens hand alltre'n har kullen jemnat...
 Och ännu ingen!... Så jag suckat har.

Väl sant det kan i skönsta mening heta:
 Hvad hon oss var, vi minnas och vi veta;
 Fast tolkadt ej, det lefver och det käns.
 Så klart som vänlig höstdag mot oss strålar,
 Så hennes bild för själens blick sig målar
 I drag, som knappt man efterbilda näns.

Och dock, jag blygs att ännu ingen, ingen
 Har brutit tystnaden i skalderingen,
 Har stämt en sång, en storsint qvinna värd.
 Skall all vår saknad nu jag mägta tyda,
 När ändtligt, att en inre maning lyda,
 Jag hennes hogkomst egnar rörd min gärd?

Hur lifligt, ack, jag städse mins dig, gamla!
 Du gerna ungdom ville kring dig samla,
 Uppå din graf nu samle blommor den.
 Jag sörjer dig, jag skall dig aldrig glömma,
 När varma flägtar hjertat genomströmma,
 Dess strängar ljuda till ditt minne än.

I skuggan utaf store män en qvinna,
 Du kunde för allt sant, allt ädelt brinna,
 Nog varmt att elda tänkarns, skaldens hog,
 När han mot högre rymder blicken vände,
 Ty hvad han sökte, i din själ du kände,
 Och seklers arbet tyst du mogna såg.

Deraf den eld, som åren icke släckte,
 I ord, i anlet, då man talet väckte
 Om denna tid, bevarad i ditt bröst,
 Då ditt förbund med snillet slöts, det sköna,
 Det enda, som dig sällhet fullt lät röna
 Och göt sin glans än kring din ålders höst.

I år och visdom främst, med minnen ljusa
 En krets af vänner visste du att tjusa
 I samtal, skildringar af flydda dar.
 Du stod en Atterbom, en Geijer nära.
 Ett återsken af det förflutnas ära
 Låg öfver ungdomsvännens afton qvar.

På höga föredömen troget akta
 Du bjöd den unga, der du satt att vakta
 Vid minnets kummel en prestinna lik.
 Du varmt dig hängaf ock åt stundens syfte,
 Men från dess äflan fri din själ sig lyfte
 Mot större mål, på lifvets löften rik.

Den trefna boning är för alltid sluten,
 Der vi så ofta glömde bort minuten,
 Hänförda af din ädla tankegång.
 Du talte gerna och du fängsla ville,
 Du qvinna var, du egde *hjärtats* snille, —
 Och aldrig tiden i din krets blef lång.

Med dig vi svärmade i hoppets lunder.
 Till dig vi flydde i de mörka stunder.
 Med din en högre flygt vår tanke tog.
 Du gifmild var, dig var ock mycket gifvet:
 Du var den brännpunkt inom sällskapslifvet,
 Som snillet alla strålar till sig drog.

Hvad stort hon tänkt, den ädla, eller öfvat,
 Skall af en efterverld en gång bli pröfvadt:
 Åt tidens bildning hängaf hon sin dag.
 Om denna därför närmre målet ryckte,
 Om god den stämpel var hon derpå tryckte,
 Må häfdatecknarn pröfva, icke jag.

Ett är dock visst: hon, noggrann i det lilla,
 Var stor till sinnes, utan prål och villa,
 Om ock hon var ett barn utaf sin tid.
 All flärdlös sträfvan ammade hon troget,
 Men icke fann hon allt det nya moget,
 Hvarom sig hvälfde dagens meningsstrid.

Hon hjertan vann. Lätt var det för den blyga
 Att sig intill den kära gamla smyga
 Med sina tusen känslors hela hop.
 Ej köld, ej hårdhet vardt hos henne funnen,
 Som godhet lärt ur djupa vishetsbrunnen,
 Och utgått stark ur tysta smärtors dop.

I hennes sätt, i tonen, blicken, orden,
 Man erfor hvad hon var, hvad hon var vorden,
 Som läste man uti en öppen bok.
Den boken höll hon en och hvar till handa.
 Förstod du den, du länge mins dess anda,
 Mins henne sjelf, så sann, så god, så klok.

Den magt, som bjuder hjertat och betvingar,
 Helt underbart i sjelfva rösten klingar,
 Än jublande, än suckande deri.
 I hennes stämma låg en dämpad styrka,
 En ton, en klang, som tycktes lydnad yrka,
 Den *var* bestämd, den *kunnat* häftig bli.

En gloria lik uti de sena åren,
 Som kring den ädla pannan silfverhåren,
 Göt godheten sitt ljus i själ, i blick.
 Ty kraft och mildhet voro nu ej tvänne,
 De hade sammansmält till ett hos henne,
 Och hjertat ödmjukhetens prägel fick.

När solen sjönk, en qväll jag mins bland många;
 Hon satt vid fönstret, njöt syrenens ånga,
 Njöt ännu som till farväl en fläkt af vår.
 Hon satt allena, lutad, fridomgjuten.
 Jag nalkades på tå... och låg der sluten
 I hennes armar med en glädjetår.

Hon höll min hand i sin; hon såg mig gerna.

Var flickans öga gummans aftonstjerna?

Ja, ljus vi drucko ur hvarandras blick.

Just då, jag kunde icke annat tycka,

På skilda vis en outsäglig lycka

Från själ till själ, likt doft af blommor gick.

”Sitt ned, min vän”, hon talade, ”böj grenen

Och du har rum; njut skuggan af syrenen,

Än solen eger några strålar kvar.

Mig synes sällast denna stund af dagen,

Som, fast dess stjärna blir ifrån oss tagen,

Oss ännu ljuft förklarar, hvad han var.

Så ock en afton ler i menskans sinne,

Af livvets middagsglans ett ljusfullt minne.

Det lönar lefva endast för dess skull.

Ack, ej en öken blott är åldern vorden —

I sjelfva mörkret än, hur skön är jorden,

Med himlens rymd af stjernegåtor full.”

Ja, dessa gåtor, hon dem löste sedan.

Hon på sin dödsbädd mattades allt redan,

När jag till afsked tryckte hennes hand.

För klarnad blick nu sista skuggan flydde,

Och evighetens morgon deri grydde —

En ljusetets seger invid grafvens rand.

Farväl! farväl! Min enkla krans är bunden.

Allt från min barndom intill afskedsstunden

Ett föremål du för min vörndnad var.

Ack, minnets tråd jag kunde längre spinna,

Men tystnad talar skönast om en qvinna,

Af hvilken hjertat bästa bilden har.

L. v. K.

33. Den nya sociala romanen i Tyskland, betraktad som nationalstämningens upphof och uttryck.

II.

Debet och Kredit (Soll und Haben), af G. Freytag.

Unüberwindlichen Mächte, von H. Grimm.

Durch Leid zum Licht, von E. Rudorff.

Slägga och Städ (Ambos und Hammer), af F. Spielhagen.

Vi öfvergå nu till det sista af föreliggande arbeten. Dess författare, Spielhagen, är utan tvifvel den snillrikaste och mest mångsidiga af våra fyra författare. Derjemte besitter han en utomordentlig produktivitet. Född 1829, egnade han sig åt trägna filosofiska och filologiska studier intill sitt trettionde år, då han började utgifva en serie romaner, vittnande om snille, fantasi och en liflig uppfattning af sin samtids sociala och politiska frågor. Dessa hans första romaner utmärkte sig i allmänhet för poetisk stämning samt en levande och kraftig teckning ej blott af naturscener utan ock af karakterer och situationer. De grundsatser, han i sina tendens-romaner vill göra gällande, äro deremot mindre klara. Franska kritici beskylla honom att omfatta och utsprida de omstörtande teorier i politik, och samhällslära hvilka af hans romanhjeltar förkunnas och efterlevas. Dessa anklagelser hafva i synnerhet drabbat en hans roman benämnd "Problematischen Naturen" i hvilken också ej blott rationalistiska utan t. o. m. groft materialistiska läror drifvas. Spielhagens landsmän deremot påstå dessa skildringar blott vara tidsbilder, målade för att väcka framtidens uppmärksamhet på och skräck för dylika skefva och olycksbringande liffsuppfattningar. Franska kritici antaga, att den ovilja, för att ej säga hat, som i hans skrifter uttalar sig mot aristokratien, och de mörka skuggor, med hvilka denna samhällsklass af honom öfverhöljas, mindre härflyter från en af deras privilegier sårad rättskänsla än från en af desamma retad afund. Kritiken i hans hemland vill rentvå honom äfven från denna anklagelse, och påstår, att han är för mycket snille och skald för att ej i sina tafloer med sanningens oväld fördela dagrar och skuggor. Emellertid tyckes man kunna taga för gifvet, att de storartade skildringar, han under det första årtiondet af sitt författareskap utgaf, måste, betraktade som samhälls-reformerande, vara af ett tvetydigt

värde, om de ock skulle såsom tidsbilder och alster af en lefvande fantasi ega hög betydelse. Helt annat är förhållandet med hans sista roman, den här ifrågavarande. Äfven den lider visserligen af åtskilliga skefva åsikter, på hvilka vi här nedan bedja att få fästa läsarens uppmärksamhet; men öfver hufvud taget uttalas här sunda moraliska grundsatser och en viss religiositet, om ock blandade med quasi-panteistiska tendenser.

Bokens hjelte, en yngling med stort sinne, obändigt lynne, oförväget ungdomsmod och med ett öfvermått af lifskraft, som ger sig luft i pojkstreck och upptåg, men derjemte begåfvad med godt hjerta och ädel karakter, blir till följe af olydnad och uppstudsighet relegerad ur skolan och förvisad från fädernehemmet. Han finner då fristad hos en adelsman, som på äfventyr förslösat sin förmögenhet och nu lefver nästan som eremit på sitt förfallna slott, sysselsatt med jagt, fiske och smuggling. Ynglingen, Georg Hartwig, följer här en gång med på en smugglingsresa blott i afsigt att rädda sin välgörares lif, men blir därför fångslad, anklagad och dömd till sex års arbete på tukthus. I förtviflan och rasande förbittring mot hela människoslägtet föres han, dyrkaren af naturen och den fria kroppsrörelsen, till ett enformigt och instängdt lif på tukthuset. Der omfattas han emellertid med den mest deltagande godhet af den älskvärde fångdirektören, en broder till Georgs nu döde beskyddare, smugglaren, den vilde v. Zehren. Fångdirektören hade genomgått rättegångshandlingarna och funnit, att ynglingen oskyldigt fått lida för den hängifvenhet han egnat sin beskyddare, den tjusande men förhårdade äfventyraren, som genom välgerningar och en grad af god själsfrändskap tillvunnit sig den unges hjerta. Georgs fiendtliga stämning blir så småningom förmildrad genom den godhet, med hvilken han omfattas af fångdirektören och hans älskvärda familj, samt af umgänget med fängelse-läkaren, den humoristiske Snellius. I denna krets af idéela personligheter lär han att älska och vörda sina medmänniskor, att med mera sans och klarhet betrakta verlden och att finna smak i nyttigt arbete. Han, den i skolan oefterrättlige lättningen, blir, innan han lemnar anstalten, en skicklig bokföreläsare och mekanikus.

Sålunda pånyttfödd träder han åter ut i verlden, der han snart, tack vare sin jättestarka fysik, sin kraftfulla vilja och sin praktiska duglighet bryter sig en bana till rikedom och makt. Då han slutligen blir egare af en stor fabrik, söker han genom

faderlig omsorg för sina arbetare förverkliga de menniskoölskande grundsatser han af den ädle fångdirektören inhemtat. Vägen till denna inflytelserika ställning jemnas i ej ringa grad genom ett rikt gifte; men man känner, att den väldige mannen skulle, äfven utan detta mjuka men kraftiga handtag, svingat sig upp till inflytande och makt.

Äfven kvinnofigurerna i denna skildring äro mästerligt tecknade; synnerligast den milda, älskliga Paula, så varm och dock så sansad, så idealisk och dock så praktiskt förståndig. I Dickens mästerverk, David Copperfield, finner man hennes motbild i Davids ungdomsvän, Agnes; och äfven Hermine motsvaras ej illa af Dora, fastän den förra är mer passionerad och lifvig. Äfven bipersonerna äro förträffligt tecknade; Klaus och Kristel med sina rödkindade pojkar och sitt tarfliga men snygga hem, den gamle fångvaktaren Süßmilch, den sentimentalade guvernanten Duff med sin "orubbliga sanning"; alla äro de lifslevande menniskor, vid hvilka vi fäst våra hjertan, och hvilkas öden vi med deltagande följa intill berättelsens sista blad. Den senare delen af boken genomandas af en så hjertevarm stämning, att man ovilkorligen känner sig hänförd och lycklig deraf. Det är något af den innerlighet, som gjort Dickens till en bland Europas mest älskade författare.

Såsom skildrare af naturen är Spielhagen öfverträfflig. Han har också ett alldeles egendomligt sätt att uppfatta detta föremål för sin dyrkan, ett sätt som tyckes stå i ett visst samband med hans panteistiska riktning. Vi vilja låta honom sjelf tala. Det är Georg, som beskriver sin färd från ransakningshäktet till tukthuset: (D. I. s. 250) "De två eller tre timmar, jag tillbragt i fria luften, hade gjort mig utsägligt godt. I början hade det regnat en stund, jag hade utsträckt mina händer för att emottaga dropparna; jag hade med förtjusning inandats den friska vindfläkt, som strömmade genom vagnen. Nu tittade solen åter fram och spridde kort före nedgången, rosiga strimmor öfver de grönskande skördarna, öfver de skimrande ängarna. I träden vid vägkanten qvittrade och sjöngo foglarna, framför oss emot öster på en dunkel molnvägg stod en lysande regnbåge med ena foten på fastlandet och den andra på ön. Det fanns ej ett tecken till hat eller vrede i denna milda, blida natur, tvertom en så ljufvig frid, en så mild skönhet; — och jag, som allt ifrån barndomen känt mig som *ett* med naturen, kunde ej tillsluta mitt hjerta för dess ljufva lockelse. Det sjöng med foglarna, det sväfvade med den blida vindens

fuktiga vingar välsignande öfver ängarna; det skimrade tröstådande ur den brokiga bågen, som från jorden sträckte sig till himlen och från himlen åter till jorden. Jag var allt detta; fogelsången och vindfläkten och regnbågens färgprakt, och i känslan af att jag var detta, och att jag likväl satt fjettrad här i fångvagnen, greps jag af ett medlidande med mig sjelf, sådant jag aldrig förr känt det. Jag höll händerna för mitt ansigte och grät och snyftade af sällhet och qual, af fröjd och smärta”.

Då Georg blifvit förvisad från sin faders boning och visste sig ega frihet att ströfva kring hvart honom behagade, beskriver han sitt tillstånd sålunda: (D. I. s. 29).

”En hittills aldrig anad känsla af lycksalighet, af vemod blandad med fröjd, bemäktigade sig mig. Jag hade kunnat falla ned till jorden på mina knän och gråtit. Jag hade kunnat utbreda armarna och jublat. Jag visste sjelf ej, hvad som så öfvermåktigt genomströmmade mig. Nu vet jag hvad det var. Det var denna känsla af välbehag, som genomspritter fisken, när han blixtsnabbt skjuter genom vattnet; fogeln, när han svingar sig genom luften; hjorten, när han jagar genom skogen; den fröjd, som genombärfvar menniskan, när hon i sin fulla ungdomskraft känner sig sammansmälta med naturen, af hvars eviga grundämnen hon sjelf är en del. Det är aningen om, längtan efter denna frihet, som drifver människorna ut ur omständigheternas tvångströja i vida världen, på hafvet, till öknen, öfverallt der luften strömmar fritt emot oss, der det gäller att våga lifvet för att vinna det.”

Såsom diktare intager Spielhagen ett hedersrum, hvilket svårligen kan förnekas honom. Hans fantasi skapar med samma kraft och lif naturens landskapstaflor, hemmens interieurer, genrens familje-grupper och historie-målarens sublimes eller lidelsefulla figurer. Mot *konstnären* frambringelser ha’ vi alltså ingen invändning att göra men så mycket flere mot några af de satser, på hvilka *samhällsförbättraren* vill grunda sina omskapelser.

Spielhagen, ehuru genom sin hjertlighet och sin glödande känsla en äkta tysk, står dock i vissa hänseenden nära ett inom franska skönhetslitteraturen gängse uppfattningssätt af vissa sociala frågor. Som bekant hysa franska romanförfattare i allmänhet och Victor Hugo i synnerhet den åsigten, att samhället i de flesta fall bär skulden för individens svagheter och brott. Ett nyare, allmänt känt arbete, Oct. Feuillet's berömda roman ”M. Camors”, hvilat på samma grund. Hjelten, en ädelsinnad

yingling, blir hufvudsakligen genom yttre omständigheter utbildad till en raffinerad niding. I sammanhang med dessa anklagelser emot rådande sociala förhållanden i allmänhet, framträder en fiendtlig stämning i synnerhet mot alla högre stående; detta demagogiens olycksbringande karaktersdrag. Fadersmakten, läraremakten, domaremakten, bördshögheten, penningeväldet, embetsmannaväldet, allt nedsättes både genom lära och exempel.

Engelska kritiken har mer än en gång anmärkt det sanningsvidriga i ett dylikt uppfattningsätt, som hvilar på skefva psykologiska begrepp och ensidiga studier af nutidens och forntidens historia. Enligt denna teori, att skylla den närvarande generationens brott på den föregående, som skapat en så olycksbringande samhällsordning, att brott nödvändigt ur densamma måste uppväxa; eller att skylla den enskildes förseelser på hans omgifning; — enligt denna teori skulle vi nödgas ständigt uppsöka den ursprungliga brottslingen i förgångna generationer. Vi komme då visserligen att stanna vid den olyckssaliga ormen i paradiset, men vi hade ock dermed förlorat hoppet om all den utveckling till ett högre, ett bättre, som hjertat kräfver och uppenbarelsen utlofvar. En dylik teori är ock ganska beqväm för den sjelfviska personligheten, hvilken, då han ej af sin like bemötes med en idealisk rättfärdighet, tycker sig i dennes fel ega en tillräcklig ursäkt för sina egna. Så skyller smugglaren, den vilde v. Zehren, sina brott på sociala och politiska förhållanden, på en förvänd uppfostran, på olyckliga familjeförbindelser, och detta, oaktadt han egde en broder, hvars moraliska fullkomlighet bort vara honom ett stöd på dygdens väg. Så skyllas Georgs felsteg och dårskaper på den stränge fadern, de trångbröstadade lärarne, den lättfärdige och trolöse kamraten eller på yttre omständigheter, då likväl hufvudorsaken till olyckan låg i hans eget obändiga lynne, tanklösa lättsinne och stolta öfvermod. Såsom exempel på författarens åskådningssätt i detta hänseende, tjena följande ord af den ädle fångdirektören v. Zehren: (D. I. s. 337): "Åflandet att befalla, det slafviska fikandet efter att låta befalla sig — dessa äro de båda hydror, som omsnärjt den tyske Herkules och göra honom till en krympling; dessa äro det, som öfver allt hämma vätskornas fria kretslopp och här framalstra hypertrophiska, der atroptriska lidanden, som grymt förhärja folk-kroppen — dessa äro det, som, insprutande sitt gift i folkets ådror, förgifta dess blod och mærg och försämra sjelfva racen; dessa äro det slutligen, som vi ha att tacka för att våra

tukt- och arbetshus sakna utrymme för den mängd, som i dem måste inhysas. Ty det är ej öfverdrifvet, om jag påstår, att nio tiondedelar af alla, som komma hit, aldrig skulle hafva kommit hit, om man icke med våld gjort dem till städ, på det herrarna af släggan måtte hafva några, mot hvilka de kunde gifva luft åt sitt kittsliga lynne. Men genom att gå till väga såsom nu, genom att, så vidt möjligt är, för dem försvåra utöfvandet af människans naturliga rättigheter, att på ett med hennes krafter och anlag öfverensstämmande sätt förvärfva sitt lifsuppehälle; genom att systematiskt förhindra dem att blifva sunda, kraftiga och dugliga medlemmar af samhällskroppen, har man slutligen bragt dem hit till arbetshuset. Arbetshuset är i grunden ingenting annat än den yttersta konsekvensen af våra förhållanden, än vårt lifs eqvation, reducerad till sitt enklaste uttryck. Här måste de förrätta ett bestämdt förelagdt arbete på ett ända till de minsta detaljer bestämdt föreskrifvet sätt. Men när hade man väl någonsin fritt och obehindradt låtit dem välja sitt arbete? Här måste de tiga — men när hade man låtit dem få tala fritt? — Här måste de obetingadt lyda den lägste uppsyningsman — men när hade de icke, äfven utan att hafva läst Shakespeare, vetat att man måste lyda till och med en hund, som innehar ett embete? Här måste de gå, stå, ligga, vaka, bedja, arbeta, slå dank — allt på kommando, — men äro de icke förträffligt preparerade för allt detta? Äro de icke alla mer eller mindre födda till tukthushjon? Ack! det skär mig i hjertat, när jag tänker derpå; och hur kan jag låta bli att tänka derpå, då jag ser er här framför mig och måste fråga mig: hur kommer denna yngling med en kropp som den kraftfullaste man och med de oskuldsfulla blå barnaögonen till denna lastens och brottets fristad?

”Käre unge vän! Jag skulle önska, att svaret härpå blefve mig svarare än det är! Om det blott icke åter vore samma formel, efter hvilken jag äfven kan lösa ert lifs eqvation! Om jag icke visste, att onaturen af vårt samhällstillstånd är liksom en giftig Samum, som förtorkar gräset och aflöfvar eken.

”Jag har försökt att af det, som jag redan visste om er, och hvad ni så öppenlydligt berättat för mig om ert förra lif, om edra familje-förhållanden och er omgifning, om lefnads-sätt och seder bland borgarne i er fäderneort, bilda mig en bakgrund, på hvilken jag kunde för mig uppdraga en bild af er. Hur tröstlös är ej denna bakgrund! Huru faller icke öfverallt

på densamma det dystra ljus, hvori jag i allmänhet ser våra förhållanden. Öfverallt småaktighet, trångsinthet, inskränkthet, ängsligt fasthållande vid det gamla och häfdvunna, skolmästerliga anspråk att veta allting bättre, pedantisk grötmyndighet; öfverallt utstakade vägar, öfver allt skyhöga murar af fördomar, hämmande hvarje fri blick ut åt lifvets rymder! Ni omtalade för mig att ni tiggat och bedt er far om tillåtelse att gå till sjöss, men att han envist förblef dervid, att ni skulle bli lärd, eller åtminstone embetsman. Det var visst icke, såsom ni sjelf anklagar er för, blotta begäret att gå omkring och drifva, blotta lystnaden efter äfventyr, som gång efter annan förmådde er att uttala denna önskan, och er far har sannerligen icke handlat välbetänkt, då han, af hvad skäl det vara må, envist nekade eder uppfyllelsen af denna önskan. Han hade redan förlorat en son på hafvet — må vara! Men det gifves ännu ett annat haf, der lifsvågen väldigt svallar, i handel och yrken, i konst och industri. Det hade han icke bort förbjuda er, och dock var det detta haf, på hvilket ni ville ut, och af hvilket det verkliga hafvet med dess stormar och vågor blott var en afbild för er, så att ni förvexlade afbilden med urbilden.

”Er far har icke handlat välbetänkt, och dock får ni icke gå till doms med honom, den af husliga olyckor fördystrade, i förtid ensam blifne, genom sonens motsägelser retade, genom sonens faktiska olydnad djupt sårade mannen. Men hvad skola vi säga om edra pedantiska lärare, af hvilka icke en enda förmådde sätta sig in i karakteren af en yngling, som är öppenheten sjelf? Hvad om de kälkborgerliga goda vännerna, som ingenting annat visste än ropa ve och förbannelse öfver syndaren, som förledde deras söner att spela fula streck, och hvilka ansågo det för en Gudi behaglig gerning att sätta far och son än mer i harnesk mot hvarandra? Ack, min vän! det har gått er som det gått mången annan redlig yngling, som uppväxer i så förtvifadt ordentliga borgerliga förhållanden, att han tackar Gud, om han vesterut, der borta i Amerika under urskogens träd ej mer återfinner något spår af borgerlig ordning.”

Männe man ej i denna författarens fiendtliga stämning mot ”borgerlig ordning” kan spåra franskt inflytande? — Männe det ej är just denna stämning af insubordination som i hög grad förorsakat det upplösningstillstånd, hvilket gjort det olyckliga Frankrike vanmäktigt mot yttre fiender och slutligen hemfallet under anarki? Der hvarest fjerde budets vördnads- och lydnds-

pligt förlorat sin bindande kraft, der blir det också snart slut med den förtalade "borgerliga ordningen".

En materialistisk predestination, som genom att befria människan från ansvaret för sina handlingar, hvilka göras beroende af medfödda anlag och yttre omständigheter, äfven upphäfver den individuela friheten, röjes på flere ställen i detta verk, och framträder i gemenskap med läran om samhället såsom ansvarigt för individens förbrytelser. Se här några exempel på dylika teorier:

"För hvilken ligger väl ett sådant tillfälle — nämligen att pröfva brottslingens yttre och inre omständigheter — närmare till hands, än för ledaren af en anstalt, der, för att tala med filosofien, det orätta skall blifva delaktigt af den rätt, som tillkommer detsamma? Direktören för en straffanstalt, han och anstaltens läkare, om de äro vänner, om de, utgående från samma synpunkter, hand i hand fullfölja samma ändamål — de, och endast de erfara, hvad ingen aldrig så samvetsgrann domare erfar, huru den människa, som menskligheten för alltid eller för en tid utstött ifrån sig, blifvit, hvad han blef; hvarför hon, född af de och de föräldrar, uppvuxen i de och de förhållanden, i en gifven kritisk belägenhet endast kunde handla så och icke annorlunda. Men då, när direktören, som nödvändigt måste blifva förbrytarens bigtfar, lärt känna hans lefnadshistoria i alla dess detaljer, när läkaren konstaterat det hjertlidande, af hvilket denna människa plågats i årtal, då tala de båda, icke om den rätt, som tillkommer brottslingen för det orätta, han föröfvat, då tala de endast om hruvida den beklagansvärde ännu kan hjälpas, och på hvad sätt han kan hjälpas; då se de i den så kallade straffanstalten antingen en förbättringsanstalt eller ett sjukhus. Nästan alla — och detta är en oändligt vigtig punkt, hvilken fysiologien nog en gång lär tvinga rättsvetenskapen att taga i betraktande — nästan alla, som komma hit, äro sjuka i ordets egentligaste bemärkelse; nästan alla lida de mer eller mindre af svåra organiska fel, hos nästan en hvar är hjernan af ringare omfång än hvad i medeltal en normal människa behöfver till en normal verksamhet, till ett lif, som ej skall bringa henne i konflikt med lagarna.

"Och hur kan det vara annorlunda? Nästan alla utan undantag äro de nödens, eländets och det fysiska förderfvets barn, parias i samhället, hvilket i sin brutala egoism drager åt sig kläderna och rynkar på näsan, då det skrider förbi den orene, och, så snart han sjelf ställer sig i dess väg, med obarmhertig-

het stöter honom ifrån sig. Det orättas rätt! Ack! ni högmodiga fariseer! Den tid varder kommande, då man skall sätta detta filosofiska påfund i jembredd med det teologiska, som lär, att syndens lön är döden, och då man skall tacka Gud, att man ändtligen uppvaknat ur den okunnighetens natt, som framalstrat dylika vidunderligheter”.

Det är sorgligt att se författaren drifva dylika åsikter, som, fastän de innehålla vissa relativa sanningar, dock i sin helhet äro så ensidiga och skefva, att de måste blifva upplösande för all samhällsordning, ifall de af medborgarnes flertal omfattades. Så radikalt, som författaren drifver dem, upphäfva de nämligen fullständigt begreppen af dygd och last, af rättfärdighet och orättfärdighet. Sådan är den oundvikliga konsekvensen af att göra allt sedligt värde beroende af kroppskonstitution och yttre omständigheter. Författaren söker djerft lösa gåtan af förhållandet mellan frihet och nödvändighet, en gåta, som både filosofi och religion hittills nödgats kringgå såsom olöslig. Han fjettrar menskligheten så strängt under nödvändighetens lag, att vårt inre medvetande reser sig upp såsom hans vederpart och vittnar inom oss, att vi ofta sjelfva bära skulden för våra felsteg. Men på samma gång kunna vi ej neka den *relativa* sanningen af hans satser om inflytandet af yttre omständigheter och inre själsanlag, och detta erkännande måste stämma oss till milda ödomen öfver samhällets olycksbarn.

Äfven i annat hänseende motverkar författaren sina egna satser genom att drifva dem till en ytterlighet, som kommer läsaren att förbise de viktiga sanningarna för att bestrida de ensidiga öfverdrifterna. Den stora andel i mensklighetens fysiska och moraliska nöd, som med rätta måste tillskrifvas de högre klassernas egoism, framställer han med sådan öfverdrift, att läsaren, i stället för att behjerta författarens uppmaning till ett kärleksfullt allas arbete för alla, ställer sig i opposition mot honom och börjar inom sig plaidera de anfallnes sak och vederlägga de öfverdrifna anklagelser, som slungas emot dem. Det är stor skada, ty otvifvelaktigt innehålla sådana åsikter som de nedanstående mången behjertansvärd sanning, som ej borde förblandas med entusiastens synvilla. Författaren säger nämligen: (D. I. sid. 335) Hvarthän vi i vår tid skåda, öfverallt finna vi de vidriga återstoderna af en förfluten tid, hvilken vi ansett för en länge sedan öfvervunnen ståndpunkt. Vår monarkiska regeringsform, våra adelsinstitutioner, våra religiösa förhållanden, vårt

ministerväsende, våra arbetare-förhållanden — öfverallt det nästan oförtäckta, i grund och botten barbariska, förhållandet mellan herre och slaf, mellan en förtryckande och en förtryckt kast; öfverallt det ängestfulla valet mellan att vara slägga eller städ. Hvad man lär oss, hvad vi erfara, hvad vi se omkring oss — allt synes bevisa, att det icke finnes något tredje. Och dock är det omöjligt att tänka sig ett djupare misskännande af sanna förhållandet — och dock icke blott finnes, eller snarare, *är* i verkligheten detta skenbara tredje det enda, det ursprungliga förhållandet såväl i naturen som i människolifvet, hvilket ju ock endast är ett stycke natur. Icke slägga eller städ; — slägga och städ måste det beta, ty hvarje ting och hvarje människa är i hvart ögonblick båda delarne på en gång. Med samma kraft, hvarmed släggan slår mot städet, slår städet släggan tillbaka; — i samma vinkel, hvori bollen träffar väggen, slungar väggen bollen tillbaka; just nått och jemt så mycket ämne, som växten hämtar ur elementerna, måste han återgifva elementerna — och sammalunda i evigt enahanda öfver allt i naturen. Men om naturen omedvetet lyder denna vevverknings stora lag och just derigenom är ett kosmos och ej ett kaos, så skall människan, hvars tillvaro lyder under alldeles samma lag, söka komma till medvetande om denna lag, medvetet sträfva att efterleva den, och hennes värde stiger och faller i samma mån, som hon med klart medvetande lefver i denna lag. Ty ehuru lagen förblifver densamma, vare sig att människan är medveten om den eller icke, så är detta dock icke detsamma för människan. Der hon är medveten derom, der hon insett oskiljaktigheten, solidariteten i menskliga intressen, nödvändigheten att på en verkan en återverkan måste följa, der blomstra frihet, billighet och rättvisa, hvilket allt, blott med andra ord är ett uttryck för samma lag; der hon icke är medveten derom, der hon i sin blindhet förmenar sig kunna missbruka sina medmänniskor, der frodas slafveri och tyranni, vidskepelse och prestvälde, hat och förakt i giftig yppighet. Hvilken naturmänniska skulle icke hellre vara slägga än städ, så länge hon tror sig hafva fritt val i detta hänseende? Men hvilken förnuftig människa skulle ej gerna afstå från att vara slägga, sedan hon lärt sig inse, att hon icke förskonas och icke kan förskonas från att vara städ, att hvarje slag, hon gifver, äfven träffar hennes egen kind, att på samma gång slaf-egaren korrumperar slafven, slafven ock korrumperar slafegaren, och att på det politiska området förmyndaren förvandlas

till en idiot på samma gång som myndlingen. Måtte dock insigten, att det så förhåller sig, ändtligen en gång intränga i det tyska folkmedvetandet, för hvilket det är ett så oundgängligt behof".

Det förefaller läsaren stundom ofattligt, hur en ande så rik på kärlek, så entusiastisk för rättvisa som författarens, kan stå i så skarp opposition till den kristna kyrkan och ej inse, att det i de flesta fall är just hennes inflytande, som vi ha att tacka för de mest storartade bevis på människokärlek och själförsakelse likasom för en större aktning för människans individuella rätt såsom människa. Men han ser det icke; — han ser blott den hatfulla trosfanatism och de tankfrihetens mord, hennes förblindade anhängare så ofta gjort sig skyldiga till.

Att författaren ej själf lyckats skapa sig en klar idé om de krafter som äro ämnade att rädda civilisationen från att gå under genom tyranni och slafvskhet torde nedanstående utdrag tydligen bevisa. Uppträdet tilldrager sig på dynerna vid hafvet nära tukthuset under en stark storm som hotar att genombryta den skyddande vallen. Fängelse-direktören har i denna farans stund kommenderat alla sina fångar att deltaga i räddningsarbetet: (D. 2. sid. 37) "Och det gick med sjungande fart, och det gräfdes, och det skoffades, och det hamrades, och det kördes, och centnerlaster framläpades så träget och med en sådan kraft, ett så gladt, oförtrutet mod, att tårarna än i dag komma mig i ögonen, då jag tänker derpå; då jag tänker, att dessa voro samma människor, som samhället utstött, samma människor, som kanske för ett par riksdalers skull, för att tillfredsställa ett barnsligt infall, blifvit simpla tjuvar; samma människor, som jag så ofta öfver fängelsegårdarna sett skrida håglöst till sitt arbete, samma människor, hvilka i går afton stormen, som slog mot fängelsemurarna, varit nära att göra varsinniga af ångest! Der låg staden nedanför dem; de kunde rusa in och plundra och mörda och bränna så mycket dem lyste, — hvem skulle hindra dem? Der låg den vida verlden öppen framför dem; de kunde löpa sin kos och kasta sig in i den — hvem skulle återhålla dem? Här var ett arbete, svårare, mödosammare än något, som de någonsin gjort — hvem kunde tvinga dem dertill? Den var i sin fasansfullaste gestalt den storm, för hvilken de i går bäfvat, — hvarför darrade de icke i dag? Hvarför rusade de, skämtande och skrattande, i dödens öppna gap, då det gällde att hämta in det stora mastträdet, som drifvit hit från hamnen, och som nu af vågorna som en murbräcka slungades mot vallen?"

Hvarför? Ja, om alla människor besvarade detta hvarföre på samma sätt som jag, då, det är jag öfvertygad om, då finnes det icke mer hvarken herrar eller trålar, då sjöng man ej mer den sorgliga visan om släggan, som icke vill vara städ, då — — men hvarför vilja besvara ett då, som blott verldshistorien kan besvara? Hvarför yppa aningen i vårt bröst för en verld, som likgiltigt hastar förbi utan att blicka ditåt, eller kanske blott blickar ditåt för att håna och begabba!" — — —

Man måste ogilla en författare, som med så mycken skärpa tadlar och utdömmar det bestående, som drar i harnesk mot den nuvarande borgerliga ordningen och som dock ej mäktar anvisa något bättre nytt, att ersätta det förkastade gamla. En dylik nedrifvande verksamhet kan, fram för allt om den understödes af snille, talent och passion, blifva ytterst vådlig för samhället.*) I detta fall hoppas vi dock, att flertalet bland läsare skola röna mindre inflytande af de skefva, lyckligtvis sparsamma teoretiska utgjutelserna än af den innerliga människokärlek, den lidelsefulla rättskaffenshet och den poetiska entusiasm, som för-enade rycka läsaren med i njutningsfull och förädlade beundran. *Skalden* försonar i vidsträckt grad, hvad *samhällsförbättraren* brutit.

Den förändring, som Spielhagens författarskap undergått från de i några af hans föregående arbeten uttalade, samfundsmoralen sårande, satser från en stämning af blind, lidelsefull afund mot högres samhällsklasser och från en Gud och odödlighet förnekande, panteistisk yra till en sundare moral, en billigare uppfattning af ståndsförhållandena och en religiös, om än anti-kyrklig stämning, som i och med det samma den antager människans umgänge med Gud i bönen måste förutsätta en Gud, som hörer dessa böner; denna förändring har lifligt erinrat oss om den pånyttfödelse, Georg i sitt fängelse undergår. Och då författaren låter bokens hjälte bönfälla om läsarens skonsamma omdöme öfver sina ungdomsförvillelser, tänka vi oss detta uttryck i Spielhagens egen mun och riktade till hans läsare. Dessa Georgs omdömen öfver sitt själstillstånd i fängelset äro så sanna och varma, att vi ej kunna neka oss nöjet att införa dem: (D. 1. s. 274).

"Så stormade och rasade det inom mig, liksom ett helvete blifvit lössläppt i mitt bröst. Ännu efter så många års förlopp,

*) Sedan detta skrefs hafva "internationales" program och ödeläggelsen af civilisationens minnesmärken i Paris ytterligare visat hvilken fara som innebäres i dessa halft uttalade öften om en bät re framtid, grundad mera på institutionernas än på individernas förbättring.

då jag med gladt och, så vidt möjligt är, rent hjerta tackar Gud för hvar sol, som uppgår och lofvar mig en dag af allvarligt arbete och fridsam lycka; — än i dag bäfvar mitt hjerta, och skälfver handen, med hvilken jag nedskrifver dessa rader, som låta mig återupplefva denna natts och denna tids fasor, då ynglingen sökte en utväg ur den labyrint, i hvilken han tröstlös och förtviflad omkringirrade.

”Och må ingen kasta första stenen på honom, som kunde förirra sig så långt från rätta vägen! Vål dig, eho du vara må! om ett lyckligt temperament skyddat dig för vilda lidelsers blinda raseri, om en vis uppfostran i tid förlänat dig en klar insigt i lifvets förvecklingar och vänligt jemnat din lefnads väg. Äfven då, — och då med största skäl, — tacka din lyckliga stjärna, som som nådigt förunnat dig allt detta, och dessutom kanske från din stig aflägsnat hvarje möjlighet till en sådan förvillelse. Och hvar finnes icke en sådan möjlighet? När allt kommer omkring, kan den hvilket ögonblick som hälst inträffa. Bed därför med andäktigt hjerta, att du icke må inledas i frestelse, att ingen sådan natt måtte sänka sig öfver dig, som den kvalfulla natt, jag då upplefde, en natt, då det är mörkt omkring dig och inom dig, en natt, på hvilken du ännu efter trettio års förlopp rysande tänker tillbaka.”

Med kännedom om Spielhagens föregående författareskap och med stöd af kritikens deröfver fällda omdömen föreställa vi oss, att han med samma ruelse som Georg skådade tillbaka på sin ungdom, måste skåda tillbaka på vissa delar af sin litterära verksamhet, som inneburit så mycken sanningslöshet, sedeslöshet och gudlöshet.

Vid läsningen af dessa demokratiska arbeten, härstammande från Tysklands utmärktaste författare, frågar läsaren sig med deltagande intresse: ”hur skall denna frisinnade inre utveckling i längden kunna stå tillsammans med den militär-despotism, till hvilken Tysklands yttre utveckling syftar? Och huru skall striden mellan de gamla, från en förfluten tid kvarstående institutionerna, och de nya, efter tillämpning fikande samfundslärorna, på ett för civilisationen främjande sätt fortgå och avslutas? Svaret söker han dock ännu förgäfvets. Öfverflyttar man frågan på högre område spörjande: hvilken framtid går det nya Tyskland till mötes i religiöst afseende? blir svaret ännu ovissare så

vida man nämligen äfven i detta hänseende får betrakta våra fyra författare som representanter af folkanden.

Utan att vara rent af religionsfiendliga, bära deras arbeten i det hela taget en prägel af religiös indifferentism, som nedslående inverkar på läsaren. Den lefvande kraftiga skildringen af de oss här nere omgifvande föremålen tillfredsställer ej, då nästan hvarje utsigt till ett skönare, ett fullkomligare lif efter detta saknas, då andens lifsluft, religionen, ej får intränga och med sin helsobringande friskhet genomströmma idélifvet. Kanske kunna vi klarast framställa denna vår uppfattning genom en liknelse. Hvarje resande, som haft lyckan skåda det tjusande Schweiz, vet hur beroende dess storartade utsigter äro af en klar och genomskinlig luft. Från t. ex. rådhusterrassen i Bern kan man njuta af en bland dessa taflor, som på en gång förena en leende, omvexlande och storartad förgrund med en väldig bakgrund af bländande jättelika alper. Men solen må skina aldrig så varmt, och med sina strålar färga och lifva det grönskande landskapet och de blånande fjellen, om dervid något töcken finnes i luftkretsen, så blifva "de fjerran höjderna" bortskymda. En resande, som aldrig förr skådat taflan, tror sig se den tjusande bilden i all sin fulländade skönhet, äfven när den stora, glänsande ramen är försvunnen i horisontens ljushaf; — men den som en gång skådat, sammansmälta till ett enda helt, den tjusande och leende förgrunden och den högtidliga, lysande fjerrsynen, han fordrar för att känna sig tillfredsställd att hafva båda inför sina ögon.

Sådant är nu också på det andliga området förhållandet med hvar och en, för hvilken begreppen Gud och odödlighet äro mer än blotta ord. Han fordrar ovilkorligen att dessa religionens grundelementer skola genomtränga äfven diktens skildringar. Måtte dessa ord ej missförstås. Ingenting är mindre förenligt med konstnärens uppgift än dogmatiskt docerande eller asketisk torrhet. Han måste för att lyckas ega ett öppet öga, en kärleksfull uppfattning af allt menskligt, och vara lika fjerran från teoretisk spetsfundighet som från asketiskt verldsförakt. Men för att vara rätt stor måste han uppfatta menskligheten i dess helhet och framställa ej blott hennes sinne- känslö- och förnuftslif utan äfven hennes religiösa lif, hvilket senare lika väsendtligt tillhör den menskliga grundkaraktern. Denna fullkomliga brist på religiositet framstår nästan bjertas hos Grimm. Han uppträder aldrig i polemik mot religion och kyrka, aldrig i hån eller förakt för dessas läror och institutioner utan blott i ett

fullständigt förbiseende, ett ignorerande af alla religiösa former, af allt religiöst lif. Denne författare, som i synnerhet studerar och framställer hjertats innersta känslor, eger icke ett ord för den religiösa, hvilken dock, jemte familjekärleken, säkerligen är mensklighetens djupaste känsla. — Freytag finner sig så tillfreds med det verksamma, aktningvärda, hemtrefliga, af familjekärlek upplysta och värmda lif, som slutligen i framtidsperspektiv förlänas åt hans tankes älsklings-foster, att så vidt vi minnas, han aldrig låter dem röja ringaste behof af ett högre känslolif. Spielhagens religiösa ståndpunkt ha vi redan i det föregående antydt. — Oaktadt all sin antagonism mot kyrkan, sin demagogiska uppstudsighet och sin i grund och botten moralfiendtliga panteistiska riktning, torde han dock af dessa trenne vara den mest religiösa. Rudorff deremot har i teckningen af Oswalds moder skapat en äkta kristlig typ, hos hvilken den religiösa känslan ej förqväfver utan adlar det menskliga lifvet till ideel fullkomlighet. I andra hänseenden tyckes hans ståndpunkt mer tvifvelaktig. Hans framställning af Victors sjelfmord tyder på en uppfattning, som ännu har åtskilligt att lära till och med af resignationens stoiska grundsats:

”Räds en röfvad frälsning, lifvets slaf!

Fege, hvad är modets sanna ära? —

Ej den kraft att kasta bördan af,

Men den högre kraft att henne bära.”

I hänseende till uppfattningen af den religiösa och den med henne sammanhängande moraliska frågan finnes en ofta framträdande skilnad mellan franska och tyska skönlitteraturen. Hos båda saknas i allmänhet det religiösa elementet; — hos fransmännen esomoftast äfven det moraliska. Hos tyskarne kvarstår detta senare vanligtvis ännu; — men, huru länge skall det kunna fortleva i saknad af sin grund, sitt stöd, sin krona; det religiösa lifvet? Den brist i detta afseende, som röjer sig inom skönlitteraturen torde dock uppvägas af motsatta företeelser på andra områden, och sålunda ej kunna tilläggas någon afgörande betydelse.

Den tyska romanlitteraturen eger, förutom de arbeten, vi här rekommenderat till allmänhetens uppmärksamhet, ett öfverflöd af sociala romaner och deribland flere värdefulla, t. ex. Auerbachs *”Auf der Höhe”* åtskilligt af Fanny Lewald och framför allt F. Reuters småhistorier och skildringar af landtlifvet. Men intet

af dessa arbeten tillhör den klass, vi här uppställt. Auerbach t. ex. bär icke samma realistiska prägel, som våra här behandlade författare. Af den ny-romantiska skolans dimmor finnes ännu hos honom kvar en skär, skylik slöja, med hvilken han behagfullt omhöljer sina skapelser; en slöja, som dock något dämpar den saftiga koloriten. Hans sociala reformsträfvande äro ej heller klart hvarken uppfattade eller framställda. Fanny Lewald deremot eger sin tids hela realism, men hennes arbeten äro så egentliga tendens-romaner, egnade åt än den ena än den andra sociala frågan, att de ej med skäl kunna erhålla plats bland de mera omfattande skildringar, vi här upptagit till behandling. F. Reuters arbeten äro också realistiska i den mening, att de ställa natur, personer och förhållanden lifslevande framför våra ögon. Han narrar oss ena gången hjertligen att skratta, andra gången sätter han på oss ett slags fuktiga glasögon, som bringa bokens typer i oordning; — men med sina målningar har han ingen afsigt att inverka på lifvets reala förhållanden. Han är skald, och uteslutande skald, och i trollspegeln af hans fantasi lefver hans tid och land upp i ny och frisk skönhet. Tendens teori har han deremot helt och hållet gifvit på båten.

Vid en jämförelse mellan Frankrikes och Tysklands skönliteratur skulle man nästan på förhand kunnat ana, hvilken af de båda nationerna skulle blifva den segrande, ifall ett envig dem emellan skulle anställas. Fransmännen äro tyskarne långt öfverlägsna såsom konstnärer, deras smak och finesse äro oupphinneliga, deras esprit och talent ojemförliga. Tyskarna äro deremot öfverlägsna i hjertlighet, kraft, spekulation och framför allt i moralisk hållning, sedligt allvar och praktisk riktning. Måtte den amalgamation, båda folken i nödens och pröfnings skola nu undergått — en sträng skola ej blott för de besegrade utan äfven för segervinnare — måtte den verka mer allvar hos fransmännen och ej ytterligare stegra den kraftdyrkan och national-stolthet för hvilka det tyska folklynnet visat en så öfvervägande benägenhet!

Edmund Gammal.

---

34. Mammas förklädsband.

Jag ser mig sjelf, en liten en,
 med svartsjuk efterhängsenhet
 småtultande på korta ben
 beständigt i min mammas fjät,
 och troget hållande i hand
 en snibb af hennes förklädsband.

Men bäst i sysslorna hon gick,
 hon stannade och såg sig om; —
 ett leende, en kyss jag fick.
 Jag vet så väl hvaraf det kom:
 det var min späda barnahand
 som drog i hennes förklädsband.

Vi voro svaga, hon som jag —
 vi voro svaga för hvarann —
 men också grep jag dugtigt tag;
 och tryggare än vuxen man
 jag kände mig när väl i hand
 jag höll min mammas förklädsband.

Och in i sednaste minut
 jag höll deri så envist fast
 att, när ur bo't jag släpptes ut,
 jag kände huru nånting brast,
 och — ännu håller jag i hand
 en bit af mammas förklädsband.

Hur har du icke sedan glädt
 och ledt, som förr, och kärleksrik
 mig skyddat som en amulett,
 du dyra, heliga relik
 ifrån min barndoms blomsterland.
 Just du, min mammas förklädsband.

Jag, som en annan, nå'ngång led,
 ty smärta ingen undangår.
 Om ögat eller hjertat sved,
 hvad mer! — Jag torkade min tår,
 såg glad ut och mitt sår förband
 allt med min mammas förklädsband.

Med öppen vind — hej hvad det går! —
 jag i ett nötskal ut mig gaf
 bland Dårsjöns blindskär. På ett hår
 så skal som kärna gått i qvaf.
 Jag räddades och drogs i land
 helt visst af mammas förklädsband.

Ifall på aldraminsta sätt
 jag andra någon glädje gjort,
 om jag skiljt orätt ifrån rätt
 och stundom handlat som jag bort
 (det händt väl också mig ibland)
 du ledt mig, mammas förklädsband.

Och går jag fram med lustigt mod
 min väg och icke spöken räds,
 men finner verlden vara god
 och fägnar mig deråt och gläds —
 förtjensten är ej min ett grand,
 men din, min mammas förklädsband.

Jag fruktar att det gått mig slätt
 om i min hågkomst icke lekt
 din lilla, vänliga rosett;
 om du mitt öga icke smekt
 alltjemt, du klara, ljusa rand!
 min mammas hvita förklädsband.

Jag fäst dig, möderneklenod,
 som hederstecken på mitt bröst.
 Du hjälper mig att vara god,
 du manar med min mammas röst;
 och ingen kung i något land
 kan ge ett präktigare band.

Ännu, som när jag gick i kolt,
 dig älskar och behöfver jag.
 Hur lycklig, huru rättvist stolt
 jag skulle känna mig den dag
 jag blifvit värdig efter hand
 min mammas vackra förklädsband.

Och mig din ömhet bortskämt så
 att om sjelf döden säger släpp,
 så håller jag dig kvar ändå;
 dig trycker till min bleka läpp
 och ta'r dig med till andra strand,
 min egen mammas förklädsband!

Olof Stig.

35. Noget om den engelske velgörenhed.

Ingen vil kunne færdes en smule i London uden at blive slået af den grad hvori fattigdommen viser sig selv frem på gader og stræder. Det er ligesom byen vender vrangsidens udad. Den gör ingen forsög på som fastlandsbyerne at forvise nød og elendighed til særegne kvarterer. Selv i Regent Street eller Piccadilly kan Du ikke gå langt uden at möde börn, hvis ansigter bære indskriften: fader og moderlös; rimeligvis mangler den dreng, der fejer overgangen til den smukke modebutik for Dig, arm eller ben eller begge dele; meget mulig har den kone, af hvem Du köber en frisk buket roser, et blåblegt, udsultet spædbarn i armen. Kort, har Du end aldrig för tänkt over den store forskel i livets vilkår, på Londons gader vil den stå for Dig i hele sin skarphed. Du vil uvilkårlig tänke på, hvad Du har hört om Engländernes rundhändede godgörenhed; Du kan ikke andet end grunde over, hvad der er årsag og hvad virkning i den forunderlige sammenhobning af glimmer og usselhed, af kraftigt liv og jammerlig mathed, London frembyder.

Du vil sikkert önske at kende de midler, der blive anvendte mod denne tærende sygdom, og det vil ikke være Dig vanskeligt på nogenlunde kort tid at få et indblik i disse virkelig storartede institutioner, som kun engelsk gavmildhed kan iværk-

sætte og kun engelsk pligtfølelse og arbejdslyst kan holde vedlige. Er Du så heldig at være i byen i Maj måned på den tid, da hele den fashionable verden samles der, da sangere og skuespillere fra alle lande mødes på de londonske teatre, da landets fornemme ungdom tumler om fra det ene væddeløb til det andet, så vil Du på samme tid kunne være vidne til næsten alle velgørende foreningers årlige møder. Aften efter aften vil Du kunne træffe alvorlige mænd og kvinder samlede for at drøfte spørgsmålet om de fattiges tarv. Du vil se disse børn, som endnu i deres ansigter bære spor af at de nylig ere frelste fra hungersdød, blive presenterede for det godgørende publikum og indtage ethvert hjerte ved deres nettede adfærd og smukke sang. Du vil allestedes træffe en gammel mand, der lader til at være selvskreven formand ved ethvert møde med et menneskekærligt formål. Det er Jarlen af Shaftesbury, der i mange år har helilet sine kræfter til arbejde for de fattige. Af alle de menneskevenner, Du træffer på, vil dog ingen tiltale Dig mere end Kvækerne, hvis dannede, forstandige samtale vil bringe Dig til at beklage, at denne sekt aftager så stærkt i antal.

Viser Du særlig interesse for de enkelte selskabers organisation, vil man med forekommenhed vise Dig alt, navnlig når Du ikke er altfor sparsom med Din beundring. Hvad Du får at se, vil selvfølgelig afhænge meget af den kreds, hvori Du tilfældigvis er kommen. Har Du fornemme højkirkelige venner, ville De tale til Dig i høje toner om alt det, der udrettes af de halvkatolske "søstre" og "brødre", der som sygeplejersker og missionærer gennemstrejfe visse dele af London; og om det uhyre arbejde i retning af almisseuddeling, de asketiske højkirkelige præster påtage sig. De ville føre Dig til kirke og vise Dig forsamlinger af små børn på 5—6 år, hver med sin "skyts-helgen" (en lærer eller lærerinde fra søndagsskolen, en ældre søster eller lignende) ved hånden, hver med sin medalje om halsen, der betegner dem som medlemmer af en forening, hvor intet ondt må trives. Du vil se de små neje sig, korse sig, fremmumle bønner, lytte med lukkede øjne til musik og sang, kort, te sig som hele små katolikker. Du vil vente at finde mere fornuft i den borgerlige lavkirke og blandt "Dissenterne" og ganske vist bliver der her arbejdet med en alvor og udholdenhed, der må gøre indtryk på en hver. En dame fatter medlidenhed med de små gavtyve, man kan finde på gaderne overalt i London. Hun inbyder såmange af dem, som hendes stue kan

rumme, finder, at skönt nogle af dem ere mere tilbøjelige til at prygle hende end til at takke for, hvad hun giver dem, så kan de dog tumles. Hun samler et fond, indretter en opdragelsesanstalt for såmange af disse drenge som muligt, sætter god skik på dem, går selv til Canada med dem og vender kun tilbage for at begynde med et nyt hold. En anden meget ung dame bedrøves over den ryggesløshed, der findes mellem arbejderne ved et eller andet industrielt anlæg. Hun vover at formane dem, udsætter sig for deres spot, men ender med at blive deres veninde, deres fortrolige, deres helgen. Sådanne eksempler på opoffrelse ere ingenlunde sjeldne. Heller ikke forekomme de udelukkende i den dannede klasse. Sypigen, fabrikarbejderne, den lille industridrivende, kappes med forretningsmanden og den fine dame om at give sin eneste fritid, söndagen, til undervisning i söndagsskolerne. Et eget eksempel på sam-arbejde mellem de forskellige klasser er "det kvindelige bibelselskab". Dets historie kan tjæne til bevis på, hvorledes man i England sætter store ting iværk. Begyndelsen skriver sig fra 1857. En velhavende dame af middelstanden havde i et år været udgiver af et månedsskrift "Bogen og dens mission", som havde til opgave at virke fuldt så meget for den ydre som for den indre mission. Imidlertid arbejdede hun også på at udbrede bibelen hjemme i London, men ved nærmere bekendtskab med de fattige, syntes hun at se en afgrund, hvor hun umulig kunde trænge tilbunds. I England, ulighedernes land, er det naturligtvis overordentlig vanskeligt for de forskellige klasser rigtig at forstå hinanden. En dag opstod den tanke hos Mrs Ranyard, at en kvinde, der selv havde prøvet at lide nød og i det he'ie stod mere på samme standpunkt som de, der skulde hjælpes, snarere vilde finde åbent öre hos dem. Hun opsögte da en fattig, troende kvinde af sit bekendtskab, meddelte hende sine planer, og da konen var villig til at gå ind på dem, udsendte hun hende til den laveste, mest sunkne del af befolkningen med bibler til salg. Det var i St Giles, dette usle og ilde berygtede kvarter, hvor man siger at selv politiet ikke tør trænge ind i krogene, at den förste "bibelkvinde" tog modig fat. Mange viste hende dören med grove ord, nogle erklærede sig villige til at köbe bibelen, kun havde de ingen penge. Hun tilböd då at komme igen og tage mod betalingen i små portioner; hvor det var muligt, læste hun op af bibelen og lidt efter lidt blev hun ikke alene en tålt, men også en kær, kendt skikkelse, i de usle stræder og gårde. Mrs

Raynard skrev da en bog om sagen, som hun kaldte "Det savnede bindeled" og hvori hun med stor veltalenhed forelagde publikum sine og sin bibelkvindes erfaringer. Förend året var omme, havde der dannet sig et selskab for at kunne lønne flere bibelkvinder. Mrs Raynard blev selskabets sekretær og bestyrerinde, omdannede sit blad til et organ for foreningen og forstod i den grad at vække interesse for sagen, at der ti år efter, nemlig 1868, kunde virkes med omtrent 18,000 Lv. årlig udgift. Bibelkvindernes antal var da i London steget til 230. Der var ikke alene opstået talrige efterligninger, men foreningen havde selv kunnet danne filialer på mange forskellige steder i verden, i Indien, Kina, Syrien, Egypten, Jödeland, Ungern, Italien. Adskillige andre institutioner vare udsprungne af denne første begyndelse. Bibelkvinderne havde blandt de fattige dannet sparekasser, beklædningsforeninger o. s. v. Alt dette bestyres dog væsenlig af den dame, "The lady superintendent", som hver bibelkvinde har ved siden af sig til råd og hjælp. Denne dame leder også de ugenlige sammenkomster "The mothers meetings", der holdes i hvert distrikt, hvor bibelkvinden samler så mange af sine fattige veninder, hun kan få fat på. Der bliver her for de, som ønske det, givet en smule undervisning i syning, bliver læst en underholdende historie op, men forresten er studiet af bibelen hovedsagen. Selskabet har dannet to tjenestepigehjem, hvor der ligeledes holdes hyppige møder og forsamlinger for de piger, der udgå derfra. I de senere år har selskabet begyndt at opdrage sygeplejersker, som arbejde i forening med bibelkvinderne. Også disse have hver sin "Lady superintendent", med hvem de må afhandle hvert enkelt tilfælde; forresten samles de i et fælles "Motherhouse", hvorfra de modtage sygemad, lægemidler og de nödvendige klædningsstykker. De såvel som bibelkvinderne blive lønnede med circa 36 Lv. om året. Bestyrelsen af alle disse indretninger ledes med stor dygtighed af Mrs Ranyard. Man vil ikke fortryde, om man aflægger hende et besög på den dag i ugen, da hun tager imod sine bibelkvinder. Hun, der "har et hoved, skabt som en mands", har naturligvis indrettet sig aldeles på forretningsvis. I hendes forværelse vil du finde 2 a 3 kvindelige og mandlige sekretærer travlt sysselsatte med selskabets store inden- og udenlandske brevveksling. Hvis Du venter i Mrs Ranyard at træffe en sædvanlig type på en godgörende dame, bliver Du noget forbauset ved at se en temmelig korpulent, meget elegant klædt dame

trone midt i en stor sofa, hvorfra hun knap rejser sig for at bede Dig vente, til hun har fuldendt den undersøgelse, hun netop er ifærd med at foretage på et stort kort over London. Når dette arbejde er besørget, erkyndiger hun sig først hos Din ledsager om hvad og hvem Du er. "Ah, en fremmed, der ønsker at kende selskabets indretninger; meget vel — fortræffelig institution, har gjort umådelig megen gavn, er i høj grad værd at efterligne, især hos folk, der lig Englænderne have hang til drik." Det kan Du dog ikke sige om Dit fædreland. "Virkelig ikke! Hvor fra få I da fattige folk, hvor kunne I da behøve velgørenhedsindretninger?" Hun viser Dig på kortet, hvor vidt hendes distrikter strække sig, hvor stor en del af London, der desværre endnu står forsømt og, hvad der næsten piner hende ligeså meget, hvor mange sogne hun må overlade til de højkirkelige udsendinge, der ville katolisere folket. Hun kalder en bibelkvinde ind, for at Du kan se, hvorledes hun taler til dem, og medens konen med flydende tunge aflægger beretning om den hellige ånds underfulde gerninger både her og hist, sidder Du og undrer over vanskelighederne ved i verden og navnlig i England at skelne det sande fra det falske. Mrs Ranyard formaner sin bibelkvinde til fornyet iver, anbefaler hende at rådføre sig flittigt med sin "lady superintendent" og beder hende tilsidst om selv at nedskrive en beretning om de mærkeligste tilfælde i hendes distrikt. Disse beretninger udgøre nemlig en væsentlig og en meget tiltrækkende del af Mrs Ranyards tidskrift. Damen tilkalder der på sin mand, for at han kan vise Dig de interessante protokoller over bibelkvinderne, hvori Du kan læse de spørgsmål og svar, der ere givne ved hver ansøgers ansættelse eller forkastelse. Den snaksomme gamle herre ønsker øjensynlig at inlade sig i passiar med dig, men bliver hastigt sendt bort ved et blik fra sin kones skarpe grå øjne. Hun fortsætter ivrigt sine forklaringer, anbefaler Dig at besøge et af hendes tjænestepigehjem, at være tilstede ved et af de ugenlige "Mother meetings" og sluttelig sender hun Dig bort med favnen fuld af böger, hvori Du fremdeles kan studere herlighederne ved "Det kvindelige britiske bibelselskab".

Et friere præg har efter min mening en mere beskeden institution "Forening for unge kristelige kvinder". Dens formål er at støtte unge arbejdende kvinder, at byde dem et slags hjem, hvor de altid ville finde en levende interesse for deres vel og ve, at hjælpe dem til at forberede deres stilling ved at give dem

midler til uddannelse. Apparatet er simpelt. Et eller to forsamlingsværelser, en på stedet boende, lønnet forstanderinde (helst en dame af den lavere middelstand) og dertil frivillige lærere, som altid findes i overflodighed i England. Undervisningstimerne ere fra 6 til 10 om aftenen, hvor der da gives vejledning i håndarbejde, i de almindelige skolekundskaber, i tegning og i fransk, der må læres af de unge piger som søge tjeneste i butikkerne. To gange om ugen holdes bibellæsning. Medlemmerne betale en ubetydelighed (omtrent 4 sh. kvartalet), men have da også adgang til et bibliotek. En gang eller to om året tager den dame, hvis gavmildhed vedligeholder disse foreninger på flere forskellige strøg af byen, pigerne tilligemed deres kære veninde og fortrolige, bestyrerinden, og helst nogle lærerinder med sig ud i det grønne. Morsomt er det da at se disse unge piger, der næsten alle føre et så hårdt, anstrengende liv, aflægge deres adstadige væsen, spøge og le med en ganske uvant lystighed. Intet bringer overhoved en Englænders gode lune således frem som en udflugt i den fri luft, og det er da også et middel, der bliver benyttet i det store, både hvor det gælder gamle og unge.

Medens "Foreningen for unge kristelige kvinder", foruden den før omtalte dame (Miss Ridley), har de mange frivillige lærere og især lærerinder at takke for sin beståen, er der et andet, mere storartet og i høj grad velgørende værk, der udføres alene i kraft af *en persons* gode vilje og rige midler. Det er den bekendte Miss Burdett Coutts "syskoler". Intet kan ledes i en kærligere og friere ånd, med mere tanke for den fattiges sande tarv end alt, hvad denne dame giver sit navn og sine kræfter til. Heller ikke vil Du i London træffe mange mennesker, de være fornemme eller ringe, højkirkelige eller lavkirkelige, som ikke ville svare Dig med lovprisninger, når Du spørger om hvem Miss Coutts er og hvad hun har gjort. At Charles Dickens var hendes medhjælper ved de storartede almisseuddelinger, viser noksom, at hun ledes af en sand human ånd. I alle hendes foretagender finder man også den samme rene menneskekærlighed, der ikke søger sit eget, der ikke vil påtvinge den fattige enten den ene eller den anden tro eller anskuelse, men simpelthen søger at støtte ham, hvor han er svagest, at opmuntre hans bestræbelser for at bevare og generhverve sin menneskeværdighed. Miss Coutts har isærdeleshed virket i et meget fattigt distrikt i City som er beboet af silkevævere, de-

scendenter af de franske Huguenotter, der under religionsfølgelserne søgte tilflugt i London. Disse gudfrygtige folk, hvis flid og dygtighed Englænderne skyldte så meget, levede en tidlang i blomstrende omstændigheder. Mænd, kvinder, børn, alle arbejdede flittigt ved deres væve og indtog på samme tid et højt standpunkt ved deres dannelse og intelligens. I tidernes løb blev imidlertid deres fremgangsmåde gammeldags, de kunde ikke længer konkurrere med de varer, der indførtes fra Frankrig og efterhånden sank de ned til den yderligste fattigdom. I et land som England, hvor der i enhver gren af arbejdet fordres den højeste grad af fagkundskab, er det ikke let at gøre overgangen fra et håndværk til et andet, og navnlig lede kvinderne meget under deres ubekendtskab med ethvert andet redskab end skytten. For en halv snes år siden oprettede da Miss Coutts midt i det usle "Houndsditch" en skole, hvor disse koner kunne møde hver eftermiddag for at få undervisning i håndarbejde og hvorfra de ikke gå bort uden at være mættede med et godt måltid. Så snart de have lært tilstrækkeligt, få de lønnet arbejde hjem og give da plads for nye elever. En del af de klæder, de forarbejder, bliver solgte billigt til dem selv og andre fattige, men Miss Coutts syskole har tillige havt meget store og fordelagtige bestillinger t. eks. på soldatskjorter fra regeringene o. a. For ikke at opdrage lutter syersker, har Miss Coutts sammested indrettet en tjenestepigeskole, hvor en del småpiger finde beskæftigelse ved at lave mad til konerne, til sig selv og til en samling drenge, der på Miss Coutts foranstaltning ere blevne forvandlede fra små "City Arabs" til nette og flittige skopudsere. Hver morgen trække disse drenge i deres røde dragt og sprede sig på deres forskellige gadehjørner, for om aftenen atter at samles i det fælles hjem. Her modtage de da undervisning i forskellige nyttige håndværk, i læsning, skrivning og endogså i musik, der med rette i England betragtes som et hensigtsmæssigt opdragelsesmiddel. I samme nabolav har Miss Coutts bygget en Kødhal, hvor de fattige kunne få gode varer til rimelige priser, et andet sted har hun oprettet en skole for småbørn; at hun også skal have bygget en kirke for sine kære fattige, vil vel neppe forundre nogen, men viser kun, at er hendes hjerte stort, står hendes pung ikke tilbage.

I alle engelske velgørenhedsindretninger finder man den størst mulige klassifikation af de fattige. En dag i ugen blive mödrene i et fattigt nabolav kaldte sammen, få et måltid og en

religiös "address"; på en anden tid anmoder man disse koners mænd om at møde og søger at indvirke på dem. En indbyder de små børn under ni år eller til en endnu lavere aldersgrændse. En anden tager sig særskilt af de unge tyve. Denne "arbejdets deling" er nødvendig i et stort land og har mange praktiske fordele, men har tillige sine farer, navnlig for familjelivet.

Et er der, som vil passe i alle lande, det er den følelse af ansvar ligeoverfor sine i åndelig og materiel henseende mindre heldigt stillede brødre, som enhver Englænder har, og som, synes det mig, er det eneste, der kan forhindre velgørenheden i at blive demoraliserende både for den, der giver og for den, der tager.

K. F.

36. Fortida förkämpar för kvinnofrågan.

Bland begåfvade personer, som redan för århundraden sedan, då menskligheten ännu bar fördomens ok, hafva genomskådat det skefva och olycksbringande i kvinnans ställning såsom en, mannen i anda och förstånd underordnad varelse, ha vi nyligen sett nämnas *Johann Amos Comenius*, känd i kulturhistorien såsom grundläggare af den vetenskapliga pedagogien. I sin skrift, "*Magna didactica*" (den stora undervisningsläran), uppställer han ett fullständigt uppfostrings- och undervisningssystem, hvars grunder göra sig gällande ännu i dag. Här talar han om bildningens utsträckning till *alla*, höga och låga, fattiga och rika, män och kvinnor.

"Hvar och en, som blifvit född människa", säger han, "har fått samma hufvud-ändamål sig förelagdt, det att *utveckla Guds beläte inom sig till fullaste, ädlaste mensklighet*. Att Gud intet anseende har till personen, har Han sjelf mångfaldiga gånger bevisat. Men om vi nu blott gifva några få utvalda tillträde till andens bildning, handla vi orätt, ej blott mot våra medmänniskor utan också mot Gud, som vill varda erkänd, älskad och lofsjungen af *alla*, på hvilka Han tryckt sitt iusegel. Detta sker i högre mått ju högre insigten tändes uti oss, ty vi uppskatta blott hvad vi rätt klart inse och fatta. — Derför gifves det icke heller något rimligt skäl hvarför kvinnorna skulle af-

hållas från vetenskapernas studium, vare sig på latinets eller modersmålet. De äro lika med oss delaktiga af Guds beläte, Guds nåd och den tillkommande herrligheten; de äro lika lifaktiga och för vetenskapen mottagliga som vi, — stundom inu mera. De hafva dessutom ofta kommit i förhållanden, som gjort deras ord och handlingar af vigt för hela nationers väl; de hafva till och med varit af Gud sjelf kallade till profetembetet och till bestraffare af dåliga prester och biskopar.

"Ingen", fortfar Comenius, "må nu häremot framkasta apostelns ord: "En qvinna tillstädjer jag icke att hon undervisar" (1 Tim. 2: 2); eller Juvenalii 6:te satir: "Icke må en qvinna, som du till äkta tagit, hafva för vana att språka eller att utspinna korta tankar i långa tal;" icke heller hvad Euripides låter Hippolyt säga: "Jag hatar en kunnig qvinna; aldrig må i mitt hus någon dväljas, som vet mer än henne anstår. Ty den kunniga har af Cypris lärt ännu större list." — Detta strider, menar jag, alls icke emot mina grundsatser, ty jag vill icke att qvinnan skall undervisas för att få sin nyfikenhet tillfredsställd, utan för att se sina dygder ökade och blifva värdig sitt höga kall att verka för man och barn.

"Frukta vi hennes tanklöshet — välan! så låtom oss fylla hennes andes tomrum med nyttigt vetande, och tanklösheten skall icke mera hafva något spelrum."

37. En målsman för Tysklands qvinnor.

Den af oss ofta omnämnda tyska tidskriften för fruntimmer: "*Der Frauen Anwalt*", utgifven af Jenny Hirsch, har i år börjat sin andra årgång och synes fortgå under medverkan af allt högre och mångsidigare krafter. Ur de senare häftenas rika innehåll vilja vi här omnämna det väsentligaste.

Främsta platsen intager Fanny Lewalds uppsats "*Und was nun?*" ett innerligt och kraftfullt upprop till de tyska damer, hvilka brutit sig ut ur förfinade, ofta förslafvande vanor af lyx, tidsfördrif och sysslolöshet, och med själ och hjerta egnat sig åt fosterlandets tienst under den förflutna hårda prøfvotiden, att de nu icke måtte utan vidare upplösa och skingra sitt sköna förbund, utan genom upprättande af skolor, arbetshem och skydds-

anstalter af alla slag, arbeta för freden lika troget och nitiskt som de hittills arbetat för kriget.

"*Der schönsten Frauen Orden*", af Louise Büchner, är en uppsats i samma ädla syfte men med ett annat uppslag. Författarinnan börjar med att framhålla ordensväsendet, och dess betydelse, särskildt jernkorsets orden, stiftad i Tyskland under en tid af tryckande nöd, "då guld och silfver voro sällsynta i det utplundrade fäderneslandet och då jernet allena kunde rädda det från fremlingsokets skam". Vidare omnämnes huru i bredd med jernkorset äfven "Louisen-korset" stiftades till ett äretecken för qvinnor, hvilka bidragit att mildra krigets fasor. Äfven nu har hos folkets ledare uppstått en önskan att på likartadt sätt utmärka de qvinnor, hvilka ofta i hemlandet kämpat lika storartade strider mot nöden och eländet som männen mot fienden på valplatsen. Här emot invänder Louise Büchner, som sjelf har räknat sig bland de kämpandes antal, att med afseende på qvinnan "ein ander Hoffen und ein ander Fühlen in die Welt gekommen". Qvinnans ställning och betydelse är nu en hel annan än förr. Äfven den fördomsfullaste man måste erkänna att nutidens qvinnor icke svikit då stunden var inne, utan att de i känsla, tanke och handling visat sig vara förhållandena fullt vuxna. Att deras verksamhet belönas äfven med ett yttre tecken, eller en orden sådan som den kejsaren lärer hafva för afsigt att stiffta, finner hon ganska naturligt. Dock måste detta erkännande af verksamheten på fridsskådeplatsen, denna likställighet mellan de båda könen, denna jemvigthet mellan de stridande och tröstande elementen, innebära något mer än ett blott öfvergående moment. Eller skall den tyska qvinnan efter ett nära årslångt arbete, hvilket inom henne sjelf mången gång väckt till lif en hel verld af slumrande krafter, skall hon smycka sitt bröst med en orden och derefter lägga händerna i kors? Nej, svarar förf:n. Väl träder mången tillbaka till sin naturliga verkningskrets inom hemmet och familjen. De äro lyckliga; för dem behöfver ingen talan föras. Men huru många stå ej kvar, plötsligt utarmade likt tiggerskor! De hafva smakat ljufheten af att offra sig, att ega ett mål, att vara behöfliga, ja oundärliga; de hafva erfarit hvad de förut kanske ej anat, att de äro något annat än blotta nollor i det menckliga samhället. Huru många, säger förf:n, hafva vi ej redan hört sucka: hvad skola vi nu taga oss till? Häri ser förf:n en vigtig lärdom såväl för qvinnan sjelf som för samhällets ledare. "Hafva dessa ledare", säger hon, "genom

sina ordensstiftelser erkänt, att ett stort antal kvinnor gjort sig nu och för framtiden förtjenta af offentliga äretecken, så må de i och med det samma ära och upphöja hela deras kön. Må man gifva dem den skönaste orden, den högsta ära, i det man begagnar och utvecklar deras ädla krafter, ej blott då, när det högsta står på spel. Likställigheten i yttre utmärkelser måste oafvisligen innebära likställighet i frihet — frihet till arbete och till intellektuel utveckling." Och så fordrar förf:n att den nyvunna erfarenheten må tillgodogöras vid den offentliga sjukvården och fattigvården, den bristfälliga folkundervisningen, och för öfrigt vid alla anstalter för allmännyttiga ändamål. Det skulle vara att spilla bort hälften af folkets krafter om man nu ville stöta kvinnorna tillbaka till deras forna overksamhet. "Det yttre ordens-tecknet", säger förf:n, "betrakta vi blott som underpant på en frigörelse af hela släktet genom kloka och rättvisa lagar. — För denna den skönaste och herrligaste orden skola vi anse hvarje möda lätt; — utan denna blir det yttre äretecknet, ehuru väl förtjent, dock alltid mer eller mindre ett lekverk."

"*Frauenwirken im Kriege*" är en berättelse af Lina Morgenstern om verksamheten för sårade och sjuka vid den östra banstationen i Berlin, och ger begrepp om de omätliga offer af tid, tålmod, ihärdighet och kraft, af outröttlig kärlek och osviktig tro, som de tyska kvinnorna hembragt fosterlandet. Den ger äfven en stor tanke om den utomordentliga förmåga att ordna och organisera de mest förvirrade förhållanden, den öfverlägsna makt att leda personer och institutioner, samt slutligen den sinnesnärvaro i pröfningen och den snart sagdt genialiska fyndighet att i nödens stund finna eller skapa nya utvägar, hvilka kvinnan synes ådagalägga, så snart man gör sig möda att taga hennes krafter i anspråk.

"*Die erste Körperpflege*" och senare äfven "*Die erste Geistesentfaltung des Kindes*" är ett ämne som blifvit på ett förträffligt sätt behandladt i en ännu fortgående serie af uppsatser af Bertha Meyer i Berlin.

Under benämningen "*Kriegesleistungen und Friedenslohn*", af A. Lanners, lemnas en kort öfversigt af och jemförelse mellan de amerikanska och de tyska kvinnornas verksamhet. Så omtalas å ena sidan huru de förstnämnda enligt offentligt uttalande af män med det högsta anseende, genom sitt inflytande under inbördes kriget icke blott mildrat nöden och eländet, utan äfven renat sederna och höjt andan i krigslägren, der de ej sällan in-

funno sig för att erbjuda sina gåfvor och sin hjälp. Och icke nog härmed, det har blifvit erkänt att de äfven inom embetsverken, der de i männens frånvaro användes, infört en bättre anda och ett samvetsgrannare arbetssätt. Dessa omständigheter begagnas af qvinnofrågans ledare såsom de kraftigaste bevis för påståendet att qvinnan är fullt vuxen och värdig att erhålla politisk valrätt. Motståndarne erkänna att medgifvandet af denna rättighet efter all sannolikhet skulle medföra ett moraliskt höjande af hela statslifvet, men fortfara dock att på andra grunder motsätta sig detta medgifvande.

I Tyskland, säger förf:n, är förhållandet helt annorlunda. Ett tyskt fältläger torde icke i samma grad som ett amerikanskt behöfva moralisk rening. Å andra sidan skulle damer, som infunne sig der, knappast röna ett så godt emottagande som af amerikanarne, hvilka från barndomen insupit den djupaste aktning för qvinnan. En viss hänfull förvåning torde i stället ha kommit dem till del, såvida de ej infunnit sig såsom sjuksköterskor vid lasaretten. Inom de tyska embetsverken har qvinnans närvaro icke varit påkallad, om ock kriget i någon mon glesnat embetsmännens leder. Men äfven i så fall hade qvinnan icke inom den tyska embetsverlden funnit det tillfälle till ett renande inflytande som inom den amerikanska, der som bekant den sämsta anda är rådande.

Förf:n drager häraf den slutsatsen att då de amerikanska kvinnorna hafva vissa grunder att anföra för sin fordran på politisk valrätt, hvilka icke äro utan vikt i fördomsfria och sakkunnige mäns ögon, så härflyta dock dessa grunder ur helt och hållet egendomliga, amerikanska förhållanden, hvilka på denna sidan Atlanten icke hafva någon motsvarighet, och således icke heller kunna leda till några anspråk på en dylik verkningskrets för den tyska qvinnan. Hennes fosterländska verksamhet under den sist förflutna tiden har blifvit allmänt erkänd; och det ny-stiftade ordenstecknet är sålunda blott en bekräftelse på den allmänna meningens intyg. Förf:n önskar dock att omfånget af denna verksamhet måtte närmare pröfvas, för att man derigenom må komma till någon klarhet i de sväfvande åsigterna angående qvinnans uppgift för det offentliga lifvet. Till detta ändamål lemnar han en beskrifning på verksamheten inom "die vaterländische Frauen-Verein zu Elberfeld". Insamling af penningar och varor, ordnande och afskickande af hjälpsändningar till krigsskådeplatsen, öfvertagande af gamla och upprättande af nya lasa-

retter, ordnande af tillfälliga hjälp- och förfrisknings-anstalter för genomtågande soldater och fångar — allt detta besörjdt utslutande af föreningens damer, uppgående till ett antal af öfver 200, deribland personer af skarpt skilda åsigtter, tro och lefnadsställning — sådant är resultatet af den Elberfeldska fruntimmersföreningens verksamhet. Här af drager nu förf:n ungefär samma slutsats som Fanny Lewald och Louise Büchner, i det han särskilt framhåller arbetet inom fattigvården som en af de lämpligaste offentliga uppgifter för qvinnan. Att qvinnorna opåtaladt kunna öfvertaga ledningen af hjälpverksamheten i Elberfeld tillskrifver han stadens egenskap af fabriksstad och den ringare bildningsgraden hos dess manliga befolkning. I handelsstäderna, säger han, hafva männen haft hela den ledande andelen i hjälpföreningarne, lemnande åt qvinnorna endast persedlarnes förfärdigande, upprättandet af bazarer m. m.

Ännu en liten uppsats i Juni-häftet af *Der Frauen Anwalt* måste vi omnämna. Den är undertecknad Elise Oelsner och handlar om biförtjenster för bildade fruntimmer.

Det nya arbete förf:n förordar, är pressande af blommor och örter för vetenskapliga ändamål.

En österrikisk dam, Frau Kablick, af vetenskapsmännen kallad Österrikes enda qvinliga botanist, är den första som egnat sig åt detta vackra och tacksamma arbete. Hon har gjort det med så mycken framgång, att hon röner det högsta anseende och står i personlig beröring med nästan alla de förnämsta botanister. Vill man hafva ett rätt vackert exemplar af någon sällsynt växt, vänder man sig till Frau Kablick. Enligt gammal sed handhafves denna rörelse icke på vanligt köpmansvis utan bedrifves såsom byteshandel. Ingenting hindrar dock att af det vackra yrket göra en god och inbringande binäring för fruntimmer. Det fordrar nämligen utom allvarliga botaniska studier egentligen tvänne grund-egenskaper, båda företrädesvis qvinliga: outtröttlig ihärdighet och den finaste noggrannhet.

Der Frauen Anwalt innehåller för öfrigt meddelanden från alla slags fruntimmers-föreningar i Tyskland, en rikhaltig krönika öfver fruntimmers-frågans ställning i andra länder, litteratur-öfversigt m. m.

38. Pariserlif*).

(Minnen från belägringen).

Monsieur le curé Tricoche var en förnuftig karl. Han klädde sig varmt om vintern, sökte skuggan om sommaren och gaf sig god tid vid middagsbordet både sommar och vinter; "ty", sade han, "om det finnes något i världen jag hatar, så är det att fjeska när jag äter". Naturen hade försett honom med en välrundad mage, egnad att rymma hur mycket *paté-de-foie-gras* som helst, och vackra stora händer, likasom enkom skapade för att fingra sportler. Han hade ett ärligt, frodigt ansigte, hväste litet när han gick — en följd af le foie gras —, och om han hade ett två-sous-stycke i fickan då en tiggare gick förbi, gaf han honom det och sin välsignelse på köpet.

Förordad af en deputerad, för hvilken han värfvat röster i sin hemtrakt, hade Mr Tricoche en vacker dag blifvit utnämnd till predikant i S:te Rosemonde, en splitter ny kyrka i hufvudstaden.

Hvem har ej sett och beundrat de splitter nye pariserkyrkorna som baron Haussmanns skapande snille bragt i dagen. De äro verkliga fullkomligheter i sitt slag. Ställer man en vaktmästare vid dörren tror man sig stiga in i en konsertsal, smyckar man façaden med en eller annan skylt har man en charmant restauration, ett kortvarumagasin, ett naturhistoriskt museum — kort sagdt — allt hvad man behagar. Deri ligger just det stora hos kejsardömets byggmästare att de förstodo att lämpa sig efter tidens vexlande kraf. Alltså hade arkitekten, som uppfört S:te Rosemonde, smyckat den med ett gotiskt tak, en byzantinsk dome, en dorisk façade och ett torn som skulle passat på en kinesisk pagod, om det ej varit omgifvet af korintiska pelare. Dekoratoren, följande i samma kölvatten, hade målat insidan af domen himmelsblå, belagt väggarne med guläckra och öfvertäckt alla möjliga cornicher och och pilastrar med tjock förgyllning. Slutligen hade "en distinguerad artist" satt kronan på verket och öfverstrött gul-

*) Såsom ett sidostycke till de skildringar vi i det föregående lemnat från Tyskland meddela vi här en kortfattad skizz af Pariserlifvet under belägringen, grundad på en längre uppsats af en engelsk författare, hvilken synes med sällspord opartiskhet hafva skildrat den franska nationalkarakteren med dess både fel och förtjenster.

äckran med kupider och dryader — somliga påstodo att det skulle föreställa cherubim och serafim, men det var ingenting som utvisade det — skrifvit sitt namn bland blomstergirlanderna öfver fönstren m. m. samt uppsatt ett måladt fönster öfver altaret, föreställande Adam och Eva då de jagades ut från paradiset — eller bonapartismens genius, bebådande för sydhafsöarnes innevånare plebiscitets lycksalighet — hvilketdera var omöjligt att afgöra.

Härmed må nu vara hurn som helst, så blef S:te Rosemonde en af de allra eftersöktaste tillflyktsorter för den moderna gudsfruktan; och när M:r le Curé Tricoche, rödler och landtlig, ankom för att taga den i besittning, fann han sig i spetsen för en så välmående hjord af idel feta, ullrika och lättklippta får, som någonsin en god herde kan önska sig: S:te Rosemonde låg nämligen i medelpunkten af ett splitter nytt qvarter, bebodt af splitter nytt folk, i palatser af imitationsmarmor, det ena alldeles likt det andra, med förgyllda balkonger åt gatan och statyprydda geraniumbäddar på gården, pudrade betjenter i förstugan, cliquot på frukostbordet, Mlle Teresas sånger på pianot och biljetter till nästa Tuilleriesbal på spiselkanten. Icke heller behöfde man göra sig besvär att efterfråga egarnes namn, ty de voro i hvars mans mun: senatorer och deputerade, ministrar och fondspekulanter, fältmarskalkar och operasångare, ryska prinsar och amerikanska lyckojägare — flyttfoglar som byggt bo i imperialismens alla grenar och njöto den flyende dagen medan den varade, väl vetande att stormen kunde komma när som helst och jaga dem och den dynasti som upptagit dem, samt med deras pudrade betjenter och falska lyx, all världens väg.

Välan, i Maj 1870, just den ryktbara dagen då Napoleonska dynastien förnyade sitt kontrakt, hade jag besökt S:te Rosemonde, och funnit Mr Tricoche på predikstolen, om möjligt ännu mera rödlett och trindlagd än förr. Under honom syntes tjugtals mjukt stoppade bänkar, uppfyllda med de allra elegantaste vårtoiletter, hvarifrån de guldhufvade luktflaskorna lyste radvis likt batterier af fältpjeser, och de viftande solfjedrarne underhöllo en oändlig förfriskande konsert. Mr Tricoche talade om en bättre värld, der alla de närvarande en gång skulle mötas igen. Hvad *slags* värld det skulle vara sade han väl icke så noga; men man fick dock ett obestämdt intryck af att man der skulle råka idel rena bonapartist

samt att de bästa platserna skulle reserveras för dynastiens försvarare. Predikanten fördömde och uteslöt formligen från paradiset alla som motsatte sig den stora nationalakten — plebiscitet, och förklarade slutligen de älskade åhörarne, att han skulle afskeda dem tidigare än vanligt den dagen, emedan somliga ibland dem hade en stor medborgerlig pligt att fullgöra (nämligen att gå och votera ja). Alltså *Pax vobiscum* etc.

Nästa gång jag såg Mr Tricoche hade fyra månader förgått. Det var d. 4:de September och jag befann mig tillika med en tiondedel af pariserbefolkningen i närheten af Place de la Concorde. Det var en syn som jag aldrig skall förgåta. Hela den ofantliga platsen var öfvertäckt likasom med ett sjudande haf af hufvuden, hvilket, ständigt mottagande nya tillflöden från de närbelägna gatorna, kastade sig i en kompakt svallvåg fram emot Corps Législatif, der kapitulationen vid Sédan diskuterades. I söder, öster och vester, midtför Pont de la Concorde, Tuillerierna och Champs Elysées, var det jäsande folkhafvet uppdämdt af trupper, hvilkas bajonetter glittrade mot den molnfria, solbelysta himlen. Tjockast var fördämningen utmed kajerna, der nationalgardet var posteradt, samt på sjelfva Pont de la Concorde, der en trupp kyrassierer blifvit uppställd, väl beridne män med bistert och beslutsamt utseende, beredde att, om så behöfdes, dö på sin post. Jag bekänner att jag icke tyckte om deras utseende och att jag tänkte på hur det skulle komma att se ut när den obehägnade massan började storma bron och de blanka sablarne skulle begynna sitt blodiga verk. Jag väntade hvarje ögonblick att få se dödssignalen från Quai d'Orsay, der en generalsuniform syntes, samt höra kommando gifvas till hela infanterikolonnen att gifva eld. Vi voro etthundrafemtiotusen människor; tiotusen måste under de första fem minuterna hafva utan förskoning dukat under. Och likväl bleknade ingen; tvärtom blef massan allt tätare och allt oryggligare; de revolutionära ropen höjdes allt högljuddare och oförskräcktare; rörelsen famåt vann med hvarje ögonblick i samlad kraft, och möjligen var jag den enda i hela den tallösa hopen, som tänkte på att våra lif hängde som på en tråd — på den slumpvisa sammanstötningen mellan någon drucken arbetare och en lättretlig soldat, eller på den ögonblickliga impulsen till godt eller ondt hos den uniformerade mannen derborta,

"*A bas l'empereur! La déchéance! A la Lanterne les Bonapartes!*" Soldaterna slöto sig allt tätare, led intill led, och syntes vänta kommandoordet. "*Vive la nation! à la mort les Prussiens! Vive la France!*" Jag såg soldaterna tveka. "*Vive l'armée! Aux armes pour la patrie en danger! Vive la héroïque ville de Strasbourg qui meurt pour rester avec nous!*" En elektrisk stöt syntes flyga genom lederna; soldaterna sågo på hvarandra och gjorde gevär för fot. Kyrassiererna på bron stucko sina sablar i baljorna. Revolutionen hade segrat utan ett enda slag. Ett oerhördt enstämmigt skri af: "*Vive la république, une, indivisible et fraternelle!*" klöf luften, och med hela styrkan och friheten af en öfversvämmning, svallade folkhafvet ohejdadt framåt hvarthän det ville, till Corps Législatif, till Tuillierierna, till Hotel de Ville.

Hvad mig beträffar blef jag fångad, indragen likasom i en hvirfvel och bortförd lik ett halmstrå, himlen vete hvart. Arbetare och soldater marscherade arm i arm, som vänner och bröder, sjungande framåt; unga flickor skrattade och skreko: "*à bas l'empire!*", småpojkar hoppade hvisslande omkring. Öfverallt der en skylt, utvisande någon kejslerlig leverantör, förekom, slets den ned under döfvande hurrarop; och resvagnarna, som vi mötte, med fullpackade koffertar utvändigt och skrämnda ansigten af någon exminister eller senator inuti, helsades med hänfulla "*bon voyage!*" åtföljda af en och annan sten till afsked. Det var på det hela en munter mobb, men icke desto mindre hade jag velat gifva mycket för att bli qvitt dess sällskap, och jag höll just på att göra mitt sista försök att komma undan uppåt en sidogata, då jag oförmodadt befann mig midt emot kyrkan S:te Rosemonde.

Jag hade, som sagdt är, icke sett min vän Mr Tricoche på fyra månader, men nu ville ödet att han stod på trappan utanför kyrkporten, just då vi skulle förbi. Sedermera hörde jag att han nyss läst messan och hållit sin predikan för tomma bänkar; ty den länge befarade stormen var nu kommen, och hade jagat de allra flesta af hans eleganta åhörare öfver kanalen till London. Sjelf syntes han mig åldrad, bekymrad och — hvad mera var — *magrad!* Dock höll han sig ännu upprätt och stoltserade med Hederslegionens röda band på kaftanen. Mr le Curé Tricoche var en alltför känd personlighet, för att mobben skulle kunnat gå honom förbi utan alla fiendtliga demonstrationer. Hans första anblick väckte

dock blott skämt; alla skrattade och stannade, och en grof arbetare, godmodig nog till utseendet, ehuru vild i åtbörder, tillropade honom en uppmaning att instämma i ett lefve för republiken.

Att pastorn skulle vägra föll mig aldrig in. Hvarför skulle icke han, som så många andra, förneka den afgud han tillbedt; ja, jag kunde ej undertrycka ett smålöje öfver arbetarens naivetet att ens förutsätta, att den välfödde, ordensprydda presten skulle vilja äfventyra sin hals, för att försvara något så hjälplöst och otacksamt som en fallen storhet. Man kan därför döma om min förvåning, min förvirring, då pastorn med en mild blick på arbetaren sade:

"Min käre vän! Då kejsaren för ej fullt sex veckor sedan förklarade krig var jag en bland dem som gillade och uppmuntrade detta förfarande; det var illa gjordt, och jag har alltsedan förebrått mig detsamma. Jag vet icke huru ni skulle ha gjort: jag vet bara att jag, om kejsaren återkommit som segrare, skulle helsat honom med ett lefve! Ni torde därför ursäktas om jag i nederlagets förfärliga timma gör detsamma, tilläggande: *"Gud räddde Frankrike och förlåte mig min andel i dess olyckor!"*

Detta sades helt enkelt, utan tvekan, men utan allt skryt. Blygselns rodnad täckte mina kinder och jag smög mig oförmärkt till Mr Tricoches' sida för att hjälpa att värja honom för följderna af hans djerfva ord, Sjelfva mobben kan dock ibland vara ädelmodig. Arbetaren stirrade ett ögonblick på presten, ryckte på axlarna och vände sig bort förvirrad, undrande kanske hvad det var för ett nytt slags människa, som kände att han gjort orätt och helt simpelt erkände det. Hoppen dref vidare i arbetarens fotspår med allt vildare skrån, under det jag, lemnad allena med pastorn, helsade honom vördnadsfullt. Jag tyckte han hade vuxit se'n sist.

Monsieur Tricoches omvändelse, såsom det hette, väckte ett visst uppseende — icke så mycket då som några veckor senare. Under de tvenne veckor som förgingo mellan utropandet af republiken och cerneringen af Paris hade hvar och en för mycket att sköta med sina egna angelägenheter för att fråga efter andras. Men senare, då belägringen ändtligen börjat, då kanonmusiken härdat våra öron och parisarne började gifva sig ro att räkna hvarandra och se till hvilka som

förblifvit trogna och stannat att dela den förestående pröfningen, och hvilka som hörde till dessa andra patrioter, som velat ge allt i verlden för att få stanna, men olyckligtvis blifvit af sina läkare ålagda att ögonblickligen begifva sig till Brighton eller Nizza — då börja det hviskas att Mr Tricoche icke längre var densamma som förr; att han icke mera hväste då han gick; att hans hår grånat korteligen att folk icke mera drogo på munnen åt honom, som i den gamla goda tiden, då hans högröda anlete och vaggande gåug frestade alla mötandes skrattmuskler.

Dock aktade man sig väl att på god tro antaga denna plötsliga förvandling som verklig. Mr Tricoche var en rik man. Han hade nu i flera år strukit i sin ficka hela inkomsten af S:te Rosemonde, uppskattad till 100,000 francs årligen; han hade två hästar på stall; hans kaftan var fodrad med siden, och det var tydligt att han åt stek hvar dag. Detta var nog för att göra honom misstänkt. Hvem vet om ej hela hans nya uppträdande vore en blott jesuitisk fint, ämnad att slå blå dunster i ögonen på den odelbara republiken!

Frågan blef af intresse för alla, som icke hade något bättre att tänka på; medborgarne lade sina hufvuden ihop. Likt en droppa olja på ett papper begynte den åsigten sprida sig, att man borde ha ögonen på pastor Tricoche; slutligen en afton gjordes presten i S:te Rosemonde, "ulften i fårakläder". "Loyolas tigerlike lärjunge", till föremål för en ordentlig bannlysning i "*Club Démocratique et social des Fils de Brutus*."

Diskussionen i klubben leddes af medborgaren Christophe Bilia, en stor man och eldig patriot, som satte takbjelkarne i darrning så snart han talade om tyranner. Ingen kände något bestämdt om hans föregående bana. Somliga menade sig hafva sett honom i exministrarnes förmak, tiggande om kejsrerliga ynnestbevis. Men det var naturligtvis en lögn — en nedrig skymf mot det suveräna folket — ett giftigt förtal, som medborgaren Bilia slungade tillbaka med den yttersta vämjelse. Det enda man med säkerhet visste, var att medborgaren Bilia, då han d. 4:de September såg utnämningar och hedersbevis utströs med fulla händer, men sjelf förblef lottlös, kom till det solklara resultatet, att det var någonting ruttet i republiken. För att blotta rutteneheten lät han därför utvälja sig till chef för en bataljon af nationalgardet, hvilket gaf

honom rättighet att nyttja galloner på sina underkläder och en balja med svärd inuti vid sidan, och till och med att strida mot preussarne — något som han dock sällan hade tid och läglighet till. Sådan var den man, som förde ordet bland "Bruti söner", en klubb, som stod öppen för hvar och en som hade någon oförskämnd fordringsegare att angifva som spion, eller någon alltför rik eller alltför kunnig medborgare att utpeka som misstänkt. Klubbens älsklingsföremål var dock diskussionen öfver listan på fäderneslandets förrädare.

"Det gläder mig", sade medborgaren Bilia den ifrågasvarande dagen, "att se listan öfver våra förrädare dagligen riktas med nya och kända namn. I hafven redan genom öppet votum stämplat såsom sådana 2,397 personer, af hvilka medborgaren Trochu är den sista. Jag har i dag ett nytt namn att tillägga — ett värdigt motsycke till Trochu's; — ty hvad kan väl bättre motsvara motsvara en psalmsjungande, frihetsförtryckande, tyskfruktande general, än en slätrakad, kroktänkande prest, som bär fromheten på sitt ansigte och smutsiga lögnen i sitt lumpna hjerta. Medborgare, jag anklagar som förrädare mot folket *abbé Tricoche, pastor af Rosemonde*. (Bravorop och handklappningar). J kännen alla den prunkande kyrkan, det förgyllda benhuset, hvarest kejsardömet's besmittade kreatur paraderade sina spetsar och juveler, likasom orientens spetälske aftäckte sina vedervärdiga sår i templens pelargångar. Hvarför bortsopades icke kyrkan med kejsardömet, som byggt henne? Hvarför upprestes icke i stället en galge med öfverskrift: *detta är den fläck der religionen gjorde sig till cesarismens sköka, smickrade tyrannen, slickade smutsen af hans fötter och kastade den presterliga absolutiönens mantel öfver hans brott*. (Våldsamma bifallsrop). Medborgare! Jag gick förbi den kyrkan i morse, jag gick in — och hvad tror ni jag såg? Kyrkan hade blifvit förvandlad till ett hospital för sårade, med säng bäddad vid säng, kaminer inställda för uppvärmningen, förräder samlade af linne och medicine, korteligen hela apparaten för den moderna välgörenheten. Och då jag vände mig om för att se hvilka som handhafde alltsammans — dömen om hvilka känslor, som svallade upp inom mig då jag igenkände en del af det oförskämnda sällskap, som ännu för få månader sedan här drefvo sin fäfängas marknad. Medborgaren Tricoche vankade från bädd till bädd med ögonen riktade mot himlen; grefvinnan

den och den satt i ett hörn och blandade till läkemedel; grefvinnan någonting annat, som för knappt ett år sedan underhöll alla skandaltidningarne med sina galna kostymer på hofmaskeraderna, var nu iklädd den nya masken af barmhertighetssystemer. Och struttande omkring bland alla dessa sågs en pomaderad sprätthök med lorgnette i ögonvrån — en exdandy från Bois de Boulogne, sonen till en bonapartistisk minister." (Ursinnigt tjut och rop: *à la lanterne!*). Talaren fortfor att i samma ton underhålla sina åhörare, erinrande dem att det var just dessa — *presterna, grefvinnorna och sprättarne* — som hetsat krigets blodhundar på folket och att de med sin skrymtaktiga välgörenhet icke kunde hämma en hundratusendedel af det blod de låtit utgjuta, eller aftorka en enda af de tårar, som för deras skull flutit. — "Derför", fortfor talaren, "låt oss begifva oss dit i morgon bittida och göra rent hus!" — "Till galgen med presten, till stupstocken med aristokraterna!" tjöto åhörarne.

Plötsligt ses en medborgare i nationalgardets uniform resa sig, blek men beslutsam. "Medborgare, ett ord! Jag är okänd för de flesta ibland er. Jag är en arbetare som J; och i namn af den frihet J åkallen, står jag upp för att med all min makt protestera mot det tal J nyss hört. (Allmän häpnad). Medborgare, jag besvär eder, låtom oss ej inför fiendens ögon hängilva oss åt partisöndring. Vi stå alla i denna stund så att säga med ena foten i grafven. Hören! (Djup tystnad, kanondunder höres på afstånd). Vid detta ljud, medborgare, som viger våra bröder och anhöriga till döden, besvär jag eder, låtom oss vara eniga! Det kan icke finnas någon fiendskap mellan bonapartister och republikaner, som i morgon kunna ligga jordade under samma torfva. Det kan ej, *får* ej dväljas hat mellan hjertan, hvilka alla klappa af en gemensam kärlek för vårt olyckliga fosterland, ett gemensamt hopp om dess seger och pånyttfödelse. Låt oss glömma det förflutna! det ligger bakom oss; låtom oss sida vid sida förena våra krafter, våra vapen, våra böner, och rikta blicken mot framtiden! Gifves det verkligen bedragare ibland oss, så må Gud straffa dem! Men låtom oss ej inrymma en sådan tanke, ty förräderi i en strid, sådan som denna, vore en skam, som drabbar icke en allena, utan hela samhället. Låt oss med glad stolthet erkänna fosterlandskärleken hvar helst den framträder, och jäfva fiendens påstående att vi äro

en demoraliserad nation, samt visa att det arma Frankrikes barn ännu kunna i nödens stund afkasta sina svagheter och egna sina bästa, renaste krafter åt dess tjänst. Medborgare! det är icke en bonapartist, legitimist eller orleanist som talat dessa ord till er, utan en republikan. Icke en republikan från gårdagen, utan en sådan som lefvat hela sitt lif i samma tro och oafbrutet hållit sig till samma valspråk: "*frihet, jemnlighet, broderlighet*", men som ansett och ännu anser att af dessa tre *broderligheten* är den ädlaste."

Härpå följde förvirrade rop, dels gillande, dels fördömande, tilldess slutligen medborgaren Bilia uppsteg, utropande: "Jag anklagar den mannen såsom en förrädare och en fiende till sitt land", m. m. m. m.

Jag råkade vara närvarande vid detta "Bruti söners" möte, i egenskap af tidningskorrespondent, dock försigtigtvis gömd under en nationalgardists kepi, och under hela séancen bibehållande denna värdiga "non intervention", som England bragt på modet. Då jag gick hem genom de månljusa gatorna, föll det mig dock in att jag möjligen kunde hafva några mått och steg att taga med afseende på planerna mot Mr Tricoche. Hade jag följt Englands föredöme, skulle jag visserligen ej behöft lång betänketid. Allt hvad jag då haft att göra hade varit att taga ett ark rent papper och skriva en känslfull *dépêche* till medborgaren Bilia, för att erinra honom att vi lefva i det nittonde århundradet, att menskligheten gått framåt i civilisation, att det torde vara — mindre — mindre grannlaga gjordt att skada sin nästa; men att i alla händelser, om han vore af annan tanke och fortfore i sin afsigt att anfälla Mr Tricoche, plundra hans kyrka och hänga honom sjelf vid närmaste lyktpäle, så skulle den värde medborgaren under alla förhållanden kunna räkna på min strängaste neutralitet. Sedan detta vore gjordt, kunde jag lagt armarne i kors och tagit himlen till vittne att jag vore oskyldig i det blod, som komme att flyta. Men denna politik, ehuru högstämd och ädel, internationelt taladt, hade dock man och man emellan, det märkte jag snart, sina olägenheter, främst det, att icke rädda den olycklige. Jag anmälde därför saken vid närmaste polisstation, men affärdades med en artig anmodan att ge tillkänna om verkligen något skulle inträffa. Efter flera lika misslyckade försök uppspårade jag slutligen en bretagnisk mobilöfverste, som aldrig hört talas om nonintervention, och som beredvil-

ligt åtog sig att försvara den oskyldige. Följande morgon fann jag också min öfverste med sina åttahundra bretagnare posterade i närheten af S:te Rosemonde.

Hade det ej varit för denna hedersvakt, skulle jag haft svårt att igenkänna Mr Haussmanns snilleprof i denna med jordsäckar kringbäddade byggnad, från hvars vanställda torn den hvita flaggan med det röda korset svajade och på hvars port stod inskriften: "S:te Rosemondes Ambulance, 150 bäddar". Ännu större var skilnaden inomhus. I förstugan sågs en skriftlig anmodan till besökande att gå varsamt och tala lågt; fattigbössan bar till inskrift: "*aux blessés*", i stället för den vanliga: "*aux pauvres*". Då man trädde in genom de inre dörrarna möttes man icke längre af en atmosfär af musik, rökelse och sidenfras, utan af den vanliga sorgliga sjukhus-synen af långa rader hvita bäddar, här upplysta af några genom de halft barrikaderade fönstren inträngande dagstrålar, och ett par på altaret ständigt brinnande vaxljus. Tvänne sidokapell, som i fornda dagar prunkat af ljus, blommor och offergåfvor, voro nu förvandlade, det ena till apotek, det andra till förvaring af linne; och i stället för den guldbroderade "Schweizaren" och kyrkvärden med sin silfverstaf syntes nu tvänne barmhertighetssystrar glida ljudlöst fram mellan bäddarne, utdelande läkemedel och drycker, enligt anvisning af en gråhårig militärläkare. Krusifixet på altaret fulländade och lika som helgade denna tafla af menskligt lidande.

Medborgaren Bilia hade således haft rätt hvad beträffar kyrkans förvandling, och snart kunde jag äfven besanna hans uppgifter om personalen. *Mr Tricoche, la comtesse de Verveine* samt *Mr Robach*, den unge mannen med lorgnetten, voro de enda som återstodo af hela församlingen, och hvad som återstod af dem var blott skuggan af hvad de varit. Eller hvad kunde väl grefvinnan de Vervène, sådan jag mindes henne sedan förliden vinter, den unga, högborna, älskvärda och kurtiserade millionärenkan — eftersökt och tillbedd af alla såsom en af pariserverldens tongifvande drottningar — hvad kunde hon väl ha gemensamt med denna bleka, djupögda barmhertighetssystemer, som satt der tåligt lagande hålet efter en kula på en blus, tillhörande en sårad soldat?

Och den unge Robach, hvad hade kommit åt honom? Sist hade jag sett honom vid Longchamp under kapprännin-garne. Prunkande i hvit väst, halmfärgade handskar, en moss-

rosknopp i knapphålet och den outhärliga lorgnetten i ögat, hade han kört omkring i sitt ståtliga ekipage, vågat enorma summor på "Sornette", den franska hästen, och efter dennas seger, halfdansande, gått omkring och skakat hand med alla människor, bedyrande att Waterloo nu äntligen blifvit hämnadt, sedan den engelska hästracen besegrats af den franska. Hvad samband kunde väl denne unge tok hafva med den besynnerliga, aftärda gestalt jag såg framför mig, med håret afklippt tätt intill hufvudskålen såsom en fästningsfånge, uniformrocken hängande öfver hans axlar som på en klädhängare, och den venstra armen hvilande i en bindel och ombunden med ett kläde? Hvad Mr Tricoche beträffar, så syntes han ha åldrats minst fem år sedan den minnesvärda 4:de September. Blott till lynnet tycktes de alla tre oförändrade. Ehuru halfsvultna och uttröttade, svek dem icke nationalkarakteren; de voro alltid glädtiga, och jag betviflar, att de någonsin med mera nöje egnat sig åt sina vanliga sysselsättningar än åt de, som upptogo dem i det ögonblick jag inträdde här.

De sutto kring ett bord utanför det extemporerade apoteket. Unge Robach, som endast hade en hand arbetsfår, höll mellan tänderna en linneremsa, hvars andra ända var fästad vid bordskanten, och repade charpi med en knif. Pastorn, med en breffhög på ena sidan och en packe postmärken på den andra, var sysselsatt att frankera alla bref han skrifvit för de sårades räkning, för att afsändas med nästa ballongpost. Madame de Verveine var, som sagdt, ifrigt upptagen med sin sömnad, och på en stol bredvid henne höjde sig en hel massa andra bluser och tröjor, väntande på att i sin ordning bli lagade. Hon såg dock upp då jag nalkades, och log emot mig med vanligt behag. Då jag tagit plats vid bordet, vände sig samtalen kring den fara, som hotat kyrkan, och grefvinnan frågade: "hvad vilja då dessa människor?"

"Ja, hvad kunna de vilja?" upprepade pastorn.

Doktorn förklarade, att de troligen ville detsamma nu som 1848, då han först hade nöjet göra deras bekantskap, d. ä. "göra ingenting och taga betalning därför ur andras fickor."

"Kanske hungra de", menade grefvinnan, och fann i så fall deras raseri ursäktligt. "Hvad skola de stackars fattiga taga sig till, då lifsmedeln stiga för hvarje dag!"

Doktorn delade denna känsla, men invände, att de fattiga voro af en helt annan klass än grefvinnan föreställt sig. De som före belägringen kallat sig arbetare, hade det fullt så bra, många mycket bättre nu än någonsin förr. De hade ingen hyra att betala, voro ända till krigets slut fritagna från att betala sina skulder, de fingo varma kläder för intet och 30 till 45 sous om dagen. "Tack vare de af styrelsen inrättade matanstalter, lefva de nästan gratis. Deras middagar äro lyxartade i jämförelse med era, madame, ni som vägrar att äta något bättre än soldaterna få, eller er, herr pastor, ni som lefver på hästkött och bröd. Nej, de som nu hungra och bytt plats med de vanliga tiggarna äro de små köpmännen och lägre embetsmännen, som mistat alla sina inkomster och sakna all hjälp, men dock hafva en smula respektabilitet att uppehålla. Jag såg en sådan häromdagen, utmerglad och till oigenkänlighet aftärd, taga sin plats i queuen utanför en matanstalt. Men ni skulle hört hvilken storm af ovilja det väckte. En man, som haft 3.000 om året, tiggade sig till litet soppa! En "aristokrat" komma och rycka brödet ur folkets mun! På mindre än en minut var han kastad i rännstenen, hans kruka söndersparkad och hans usla aristokratiska kropp knådad till ett gelé; och hade ej anstalten lyckligtvis just då öppnat sina dörrar, hade han troligen blifvit försatt i ett sådant tillstånd, att han aldrig mer kunnat erfara hunger."

"Ack, mon dieu! mon dieu! hvad detta är förskräckligt", klagade grefvinnan. "Men om det alltså icke är för hungers skull, som de der människorna vilja anfälla oss — hvad kan då vara orsaken? Det är väl den der förskräckliga politiken igen."

Doktorn fnös föraktligt och påstod att ingen af "Bruti söner" skulle kunna ens förklara meningen med ordet politik, ännu mindre ge tillkänna hvilket styrelsesätt de föredraga. Men de ha nu fått sin republik och gifva sig ej till tåls förr än de kastat den öfver ända. Hvad beträffar anstiftarne af kriget, så vet ni hvad jag tänker derom."

"Ja, ja, käre doktor, jag vet att ni är öfverseende", mumlade pastorn med en suck.

"Icke öfverseende, utan rättvis", svarade doktorn. "Om jag trodde att bonapartisterna eller något annat politiskt parti anstiftat kriget, skulle jag säga det; men det är min öfvertygelse att vi alla haft vår hand med i spelet alla — som

förtjena att kallas fransmän. Och om republikanerne höllo sig tillbaka, tror jag för min del att politiken snarare än kärleken till freden drefvo dem dertill. — — —

"Godt, godt", gentog pastorn allvarligt. "Låtom oss göra hvar man rätt, efter som han handlat. Republikanerne handlade rätt i fråga om kriget och jag föredrar att tro deras motiver ha varit rena."

Knappast voro dessa ord uttalade förr än ett doft buller nådde våra öron och inom kort upplöste sig i vilda rop af: "*à bas les prêtres de Rosemonde!*"

Det var medborgaren Bilia och hans anhängare, i färd med den femte eller sjette "demonstrationen" för dagen. Visserligen föllo deras höga lifsandar märkbart vid åsynen af öfversten med sina bretagnare, men ropen underhöllos dock alltjemt för skam skull. Båda parterna gjorde halt midtför kyrkan. Der stodo de ansigte mot ansigte, de gamla oförsonliga fienderna: *provinserna* och *hufvudstaden*. Å ena sidan dessa bretagnare, råbarkade, hårdnackade, okunniga, långt ifrån snygga, skrällande sin råa patois, oregerliga sällar, men katoliker till lif och själ, som tro på sina amuletter, sjunga sina vilda hymner och älska sin Gud, sin prest och sin lagliga öfverhet med en trohet lika orubblig som en af de skrofliga klipporna på deras kust. Å andra sidan denna parisermobb, smutsig och okunnig, likasom landtmännen, men utan tro på något eller aktning för någon, färdiga med ett smådeord eller en nidvisa öfver allting: lag, ordning, religion eller moral — och begrinande bakom hans rygg äfven sin nuvarande ledare, som de i ett ögonblicks nyck antagit, för att när helst en annan nyck föll dem in, trampa honom under fötterna såsom man trampar en nöt.

Parisarne sågo på bretagnarne, som sturska stadsboer alltid se på bönder. Bretagnarne sågo igen ungefär med samma blick, hvarmed en bulldog betraktar en katt — väl vetande att han kan krossa honom och ej obenägen att göra det. Öfversten intog en fast, men afvaktande ställning. Bilia uppfordrade med något nedstämd ton medborgarne Tricoche och Bobach samt medborgarinnan Verveine att träda fram för honom. Öfversten vägrade att framföra hans begäran och en ordvexling uppstod, men afbröts i det en hand lades på öfverstens arm. Det var madame Vervène, som, åtföljd af Mr Tricoche och Robach, doktorn och mig, utträdt ur kyrkan och nu, vänd till Bilia, sade: "Ni önskar tala med mig, monsieur?" Ehuru för ögonblicket slagen,

repade Bilia snart nytt mod, förklarande i den odelbara republikens namn att ambulansen skulle rensas från den kejsarliga ohyran. att folket fått nog af jesuiter och komediantskor, m. m., hvilket allt tjutande upprepades af hans följe. Doktorn försäkrade honom ironiskt att han förgäfves skulle söka några af sina medbröder i ambulansen. Pastorn tystade sin satiriske vän, sägande med sin vanliga orubbliga mildhet: "Jag är ledsen, monsieur, att vår härvaro kan vara er eller någon annan till miss-hag. Det är blott alltför sannt, att jag är en bland dem, som vid krigsförklaringen talade annorlunda än de borde gjort — annorlunda, jag erkänner det, än som anstått en prest. Och jag skall icke anse mig hafva gjort nog när jag offrat hela min förmögenhet och alla mina lifskrafter till att bota något litet af det onda, jag bidragit att framkalla. Alltså, om ni, monsieur, har att å den allmänna opinionens vägnar älägga mig någon särskild form af botgöring, så vill jag bedja Gud om nåd att tåligt underkasta mig densamma."

"Ursäkta", afbröt här unge Robach och steg fram, i det han hemställde till åklagaren i hvad mån han vore villig att på sig sjelf tillämpa det föreslagna straffsystemet, samt antydde, att ehuru han aldrig förr haft lyckan göra herr Bilias personliga bekantskap, han dock varit i tillfälle att genomögnä en skrift af honom, hvars stil syntes fullkomligt öfverensstämma med författarens uppträdande vid detta tillfälle.

Mr Bilia blef gråblek och stirrade med synbar oro på den korthåriga ynglingen, hvars lorgnette glimmade emot honom, skarpt och ofrånvänt som en polisbetjents lykta.

"Det var ett bref till min far, som då var minister", fortfor ynglingen, "och plögade få en massa skrivelser af blandadt innehåll och föga ädel ton. Men en dag träffade han bland den öfriga hopen på ett, som öfverglänste alla de öfriga i platthet och krypande smicker, och han visade mig det som en kuriositet. Brefskrifvaren yttrade sin önskan att tjena det der stackars kejsardömet, lika godt på hvad sätt: som underprefekt eller upp-bördsman, eller skrifvare — korteligen, på hvilken plats som helst, blott han finge tillfälle att bevisa sin hängifvenhet för denna ädla dynasti, som blifvit oss tillskickad som manna från himlen. Jag erinrar mig ord för ord hela strofen, hvilken anslog mig såsom oändligt poetisk. Skrifvelsen, som ni väl mins, var undertecknad: Christophe Bilia, och det fagnar mig att se, att det nekande svaret icke hindrat författaren att — göra lycka på annat håll."

Den värde medborgaren stod der askgrå och flämtande, men frampressade dock ett halfqväfdt rop om förtal och chikan, hvilket genast upprepades bakom honom.

"Välan", fortfor unge Robach med samma satiriska smålöje; "ett dåligt minne är intet brott"; och han öfvergick derpå till en skildring af uppträdet den 15 Juli, då Thiers talat emot kriget, och det suveräna folket bevisat honom sin tacksamhet genom att stena hans fönster. "Jag såg bland hopen", fortfor Mr Robach, "en man, bättre klädd än de öfriga, hvilkas ledare han syntes vara, och hörde honom skräna: "*à Berlin! a mort les allemands! à bas les pacifiques!* med en energi, som gjorde honom all heder; och jag svär vid min ära, att denne man var ni, herr Bilia!"

Den värde medborgaren var tydligen i begrepp att upprepa sina förra försäkringar, men kastade plötsligt om, klagade att han blifvit lockad i ett bakhåll, tog sitt följe till vittne att han varit hotad till lifvet, men att han för sin del älskade Frankrike alltför högt, att draga svärdet ens till sitt eget försvar, så länge fienden låg utanför hufvudstadens portar. "*Der, kamrater*", fortfor han, "der är vår plats! Må det der folket uppsöka oss der — om de våga."

Härpå gjorde herr Bilia venster om, följd af sina anhängare, på hvilka hans vältalighet gjort ett visst intryck och som kommo öfverens att det hade varit en stor dårskap att anfalla de der bretagnarne, som voro ett lågsinnadt byke, fulla af förnedrande fördomar, och som dessutom efter all sannolikhet skulle gått ända derhän i grofhet att gifva eld på sina angripare.

"Välan, madame", sade öfverste Kerouël med ett bistert leende, "allt är godt, när slutet är godt!"

"Gud gifve att slutet verkligen må bli godt!" svarade hon med värme. "Ni kan ej föreställa er huru djupt det grämer mig, att, i en tid då vi allo borde vara fastare förenade än någonsin, se agg och hat fostras mellan landsmän. Det är grymmare än sjelfva kriget."

Öfverstens ansigte mörknade.

"Tror ni icke", sade han bittert, "att det skär mig i hjeratat att veta, att den der karlen, som jag nys så behandlade som en hund, var fransman? Sannerligen, jag kunde gråta af skam deröfver! Gud allena vet hur det skall sluta! Blott ett är visst: faller vårt arma Frankrike, så är det icke för de Kruppska kanonerna eller de tyska generalerna, utan för dess egna barn!"

Hvarthän Mr Bilia begaf sig och om han någonsin satte i verket sitt hot att draga ut emot fienden, känner jag icke; men det är icke troligt, ty folk kunna ej vara på två ställen samtidigt, och han och hans vänner hade fullt upp att göra inom stadsportarne. Den 31 Oktober försökte de störta regeringen, i December gjorde de om försöket och den 24 Januari pröfvade de sin lycka för tredje gången, väl ej med större framgång, men dock med större ära, så till vida att företaget kostade ett antal menniskor lifvet, hvilket alltid tar sig bra ut i tidningarnes berättelser. Vid denna tid miste dock Mr Bilia sin plats, hans bataljon upplöstes och obehagliga rykten kommo i svang om att regeringen ämnade lägga vantarne på honom, när helst han kunde anträffas. Ryktet var väl som alla sådana öfverdrifvet, ty nationalregeringen skulle ej velat göra en fluga, nej icke ens en preussare, för när, om hon sluppit. Huru som helst måste medborgaren Bilia hålla sig undan, men trädde åter i dagen efter belägringens slut, och har, som jag hört, blifvit vald att representera en viktig demokratisk valkrets i nationalförsamlingen. Kan han blott hålla sig på tillräckligt afstånd från galgen, har den unge mannen alltså en lysande framtid för sig, och det finns intet skäl hvarför han icke en vacker dag kan komma att upphöjas till premierminister, president för republiken — eller hvar för icke kejsare, om det skulle falla honom in?

Det öde, som träffat de öfriga personer jag här som flygtigast tecknat, är måhända mindre afundsvärdt, kanhända också mera, allt efter den synpunkt, hvarur man ser saken. Öfverste Kerouel blef skjuten under belägringen tillika med femhundra utaf hans åttahundra bretagnare. Unge Robach, med såret ännu oläkt, men dock i stånd att lyfta ett gevär, rymde från sin ambulans utan doktors lof samma morgon som slaget vid Villiers stod, och begrofs följande dag i den lilla bykyrkogården, hvilken var allt för liten att rymma alla de fransmän, som den dagen stupat. Doktorn sjelf dödades af en förirrad bomb, medan han gick omkring bland de sårade på slagfältet vid Montretout; och ungefär samtidigt läste jag i de flesta tidningar följande rader:

"Det gör oss ondt att nödgas tillkännagifva Madame la Comtesse de Verveines död. Hon afled den 15 af tyfusfeber i S:te Rosemonds ambulans, i en ålder af 28 år."

Hvad Mr Tricoche beträffar, hade jag ofta under den första bistra vintermånaden sett honom, mager och blek, följa efter ambulansvagnarne, för att efter tolf timmar, tillbragta med att

skrifta döende och uppsamla sårade på slagfälten, intaga sin måltid af några uns hästkött och ett stycke svart bröd: "Godt nog åt mig, som är född bondson", hörde jag honom en gång med ett godmodigt småleende säga, och derpå, vänd till sin gamla hushållerska, tillägga: "Kom ihåg, kära Virginie, att skicka det återstående vinet till S:te Rosemondes ambulans i morgon; du och jag få hädanefter nöja oss med vatten." Sedan hade jag dock sällan träffat honom. Våra vägar lågo åt skiljda håll. Min pligt som tidningskorrespondent förde mig i alla kompassens väderstreck, ständigt på rörlig fot och med pennan till hands; och om jag då och då, under det jag på slagfältet vid den sjunkande solens svaga strålar nedkastade några anteckningar i min notebook, såg en skymt af den välkända gestalten med krusifix och radband i handen, böjd öfver en blodig, på marken liggande skepnad, så hade vi dock å ömse sidor sällan tid till mer än några i förbigående utbytta ord eller ett tyst handslag. Dock hörde jag fortfarande talas om Mr Tricoche. Soldaterna nämnde honom med en hos dem sällspord vördnad; generalerna önskade att det funnits flera lika honom; "Bruti söner" svuro på att han var en Judas och förföljde honom ofta på gatorna. Man sade mig att hans ambulans alltid var full, och att de sårade der blefvo bättre förplägade än annorstädes; ty, tillades det, pastorn använder på dem allt hvad han eger, och snart skall det icke finnas många styfver kvar af besparingarne på hans rika inkomster såsom pastor i S:te Rosemonde. Den dagen då freden under-tecknades uppsökte jag Mr Tricoche.

Det var en solig dag. Paris tycktes jernförelsevis gladt — gladt i känsla af att det värsta var öfverståndet. Öfverallt begynte bodarne öppnas och de tilltäppta fönstren slås upp, och framför ingången till S:te Rosemonde fann jag den "distinguerade artisten" sysselsatt att leda aftäckandet af hans i jordsäckar inhöljda älsklingsverk. Flaggan med det röda korset var redan borta och de sårade afförda till de numera ej så öfverfulla militärhospitalen. På porten sågs följande tillkännagifvande uppsatt:

"Denna kyrka öppnas till gudstjenst nästa söndag.

Pierre Chambonneau, Curé."

"Pierre Chambonneau!" utbrast jag förvånad, och tillade, vänd till artisten: "hvad har då blifvit af Mr Tricoche?"

"Åh! har ni inte hört det?" svarade han skrattande och knäppte askan af sin cigarr. "Mr Tricoche har lemnat sin plats."

"Lemnadt — och af hvad orsak?"

"Åh, det är en af de der nya idéerna han fått efter kejsardömet's fall", fortfor artisten med en axelryckning. "För min del begriper jag icke en smula deraf, och misstänker att det är litet si och så med den gode mannen." Här gjorde han en betydelsefull åtbörd mot sitt hufvud. "Man har hört honom förebrå sig att han missledt den församling han blifvit anförtrödd att förestå och förklara sig icke längre värdig att leda densamma. Det sägs att erkebiskopen försökt att lugna honom, Men ni vet att när folk vid de åren få något i skallen, så kan inte sjelfva satan få dem att taga förnuft. Hur som helst, har Mr Tricoche sökt sig bort till en liten öde församling någonstädes upp i Pyrenéens snöregioner. Men — ursäkt mig. Hör på deruppe — akta fönstret för den der säcken!"

Utän ett ord vidare tog jag vägen till Mr Tricoches bostad. Vid porten höll en "commissionaire" på att lyfta en koffert på sin dragkärra, och mademoiselle Virginie, pastors hushållerska, stod resklädd bredvid med ett knyte och ett paket.

"Ack är det ni, monsieur!" sade hon nigande. "Ni kommer just i sista stund, för att kunna säga farväl åt herr pastorn."

"Är det då verkligen farväl?" sade jag med någon rörelse, ty pastorn kom i detsamma ut med det sista flyttgodset — några böcker.

"Ja, käre vän", svarade han med ett fridfullt leende och räckte mig handen.

Utän tvifvel läste han den stumma frågan i min blick, ty han kvarhöll min hand i sin och sade med stilla allvar: "*Lavabo inter innocentes manus meas; et invocabo miseri cordiam Domini**"). Derpå gjorde han korstecknet till farväl och tillade: "*Dominus tecum*", och jag gaf svaret med djupare känsla än någonsin förr: "*Et cum spiritu tuo***)."

*) Jag skall två mina händer bland de oskyldiga och anropa Herrens barmhertighet.

***) Herren vare med dig... och med din ande.

39. Ur vår Dagbok.

— En stipendie-fond af omkring 1,200 Rdr för qvinliga studerande vid Upsala universitet, har genom Fröken Lotten v. Kræmer blifvit stiftad.

— Den lilla försäljningsanstalt för fruntimmersarbeten, som under namn af *Bikupan*, för ett år sedan, under garanti och ledning af några för saken intresserade damer, upprättades har verkat med synnerlig framgång för sitt goda ändamål i det arbeten blifvit under året afsatta till ett belopp af 12,453 Rdr. Derjemte hafva anvisningsböcker tillhandahållits, hvarigenom beröringen mellan arbetsgifvare och arbetsökare underlättats. Kortligen, den lilla anstalten synes vinna allt mera intresse och förtroende och hafva en vacker framtid för sig.

— *Föreningen för sinnesslöa barns vård* arbetar oafbrutet och nitiskt för sitt vackra ändamål och har i höst haft glädjen att kunna öka antalet af sina skyddslingar till 12 och förflytta dem till ett eget litet hem i det af föreningen inköpta huset *N° 16* Norrtullsgatan. Redan under det förflutna året hafva flera af de vanlottade barnen synbarligen gått framåt så väl i skick och lydriad som i handaslöjd och de första begreppen om rätt och orätt, och vi tro att ett besök i det nya hemmet, der barnen under ledning af en driftig och nitälskande föreständerska och goda sköterskor synas trifvas förträffligt, måste skänka menniskovännen en sann glädje och mana honom att så vidt möjligt, bispringa föreningen i dess ädla verksamhet.

— *Lärokursen för fruntimmer* har i höst börjat sitt 6:te arbetsår. Vi begagna med flit detta ord emedan lärokursen, jemte den vanliga undervisningen i algebra, fysiologi, historia m. m., i år äfven inbjudit sina elever till en kurs i klädsömnad — en i vår tanke förträfflig idé, och som torde i ej ringa mån motverka det förakt för qvinlig handaslöjd och den opraktiskhet, som blott allt för ofta förmärkes inom vår nybildade lärarinnekorps.

— *De frivilliga skolorna för arbetsklassens döttrar i Stockholm* hafva år efter år fortsatt sin verksamhet under bästa förstånd med ledarne af så väl folkskolorna som nattvardsundervisningen. Äfven de i flera församlingar anordnade stopp- och lappskolor

arbeta fortfarande med framgång under frivilliga lärarinnors ledning. Antalet lärjungar i alla skolorna under sista läsåret var 1010.

— *Läsesalongen*, som erhållit en förträfflig lokal i tr. upp i Brunkebergs hotel, erbjuder sitt rika förråd af tidningar, tidsskrifter och skönlitteratur så väl till besökande som låntagare, samt torde under höst och vinter äfven komma att bjuda sina abonnenter på en serie af bildande och underhållande föredrag.

— *Kgl. seminariet och normalskolan* hafva inflyttat i en ny, rymlig och vacker lokal vid hvilket tillfälle Rektor gifvit en historik öfver det förflutna skedet af seminariets verksamhet, antydande de förändringar, dess organisation och riktning undergått samt resultaten deraf. Ehuru flera af dessa anordningar i vår tanke icke varit till förmån för seminariet, sådant man från början tänkte sig detsamma, skall dock ingen kunna förneka att den trängre verksamhet, hvartill det blivit begränsadt, bedrifves på det samvetsgrannaste och trognaste sätt af dess nitiske rektor och skickliga lärare. En brist återstår dock alltid i våra ögon, den att högsta ledningen af ett läroverk för *qvinnor*, som i sin ordning skola leda andra *qvinnor*, icke i sig upptagit något qvinligt element. Det var i vår tanke ett fel vid seminariets stiftande att i direktionen insattes endast män, och detta fel stegrades ytterligare då, för tre år sedan, föreståndarinnans plats intogs af en rektor, och det qvinliga inflytandet inom läroverket, ehuru lagdt i de bästa händer, blef ett underordnad eller blott biträdande.

— I Milano har en komité bildat sig för upprättande af småskolor efter Frøbelska systemet, hvaraf redan fem blifvit öppnade.

— Signora Pigonini i Parma har utgifvit ett litet arbete, kalladt "Arbeterskans bok", afsedt att hos den qvinliga arbeterskan befordra själens och hjertats bildning och framhålla för henne det ärliga arbetet som en lycka och ära.

— Staden Hamburg har såsom sin representant vid det pågående arkeologiska mötet i Bologna utsett en qvinna, Fräulein Mestorf, bekant för sin utmärkta öfversättning af professor Nilssons arbeten, samt åtskilliga sjelfständiga uppsatser i tyska tidsskrifter m. m.

— Från Baden klagas att de i detta land vid telegraf-, post- och jernvägsstationer anställda qvinliga tjenstförrättare komma att af den preussiska regeringen afskedas för att ersättas med män; detsamma lär redan hafva skett i de eröfrade länderna.